

Autoreferat

1. Imię i nazwisko: Katarzyna Bazarnik

2. Posiadane dyplomy i stopnie naukowe:

1995 Magister filologii angielskiej, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, praca magisterska pt. „Polish Elements in James Joyce’s *Finnegans Wake*”

Promotor: prof. dr hab. Krystyna Stamirowska, recenzent: dr Kenneth Farrow

2007 Doktor nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa, Wydział Filologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego, tytuł rozprawy „Some Aspects of Spatiality of the Literary Work as Exemplified by James Joyce’s *Giacomo Joyce*, *Ulysses* and *Finnegans Wake* (with a reference to L. Sterne, S. Mallarmé, B.S. Johnson and R. Federman)”, nominowana przez Wydział Filologiczny UJ do nagrody im. Klemensa Szaniawskiego Towarzystwa Popierania i Krzewienia Nauk za najwybitniejsze prace doktorskie w dziedzinie nauk społecznych i humanistycznych w 2007 r.

Promotor: prof. dr hab. Krystyna Stamirowska

Recenzenci: prof. dr hab. Wojciech Kalaga,
dr hab. Jerzy Kutnik, prof. UMCS

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:

2007– nadal – adiunkt w Instytucie Filologii Angielskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego, obecnie w Zakładzie Komparatystyki Literackiej i Kulturowej (przekształconym od 1.01.2014 r. z Zakładu Literatury i Kultury Brytyjskiej XX i XXI wieku IFA UJ)

1995–2007 – asystent w Zakładzie Literatury i Kultury Brytyjskiej XX i XXI w., Instytut Filologii Angielskiej, Uniwersytet Jagielloński

2001–2013 – wykładowca w Studium Przekładu Literackiego Wydziału Filologicznego UJ

03-09.2014 – urlop dla poratowania zdrowia

2000–2003 – urlop wychowawczy (drugie dziecko)

4. Informacja o działalności badawczo-naukowej

Moja działalność badawczo-naukowa obejmuje teorię literatury, w ramach której zajmuję się liberaturą – czyli koncepcją nowego, multimodalnego gatunku literackiego, wysuniętą przez poetę Zenona Fajfera a naukowo opisaną i rozwijaną przeze mnie. Zajmuję się też literaturą awangardową i eksperymentalną, zwłaszcza twórczością Jamesa Joyce’a i B. S. Johnsona. W kręgu moich zainteresowań naukowych są również komparatystyka, przekładoznawstwo i przekład literacki oraz szeroko pojęta humanistyka cyfrowa.

5. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.):

Liberatura — gatunek literacki związany z formą książki; w skład osiągnięcia wchodzi: 1 monografia autorska, cykl składający się z 9 artykułów naukowych oraz 1 redakcja i przekład na język angielski tomu tekstów źródłowych.

Publikacje wchodzące w skład osiągnięcia naukowego:

I. monografia autorska w języku angielskim:

Liberature. A Book-bound Genre, Kraków, Wydawnictwo UJ, 2016, seria: Topografie (po)nowoczesności. Studia nad literaturą anglojęzyczną XX i XXI wieku, str. 198 (obj. 11,5 ark. wyd.)

Recenzenci wydawniczy: prof. dr hab. Tadeusz Sławek,
prof. dr hab. Marta Gibińska-Marzec

II. artykuły naukowe (w porządku chronologicznym):

- 1) „Liberature: a New Literary Genre?” [w:] *Insistent Images*, red. Elżbieta Tabakowska, Christina Ljungberg i Olga Fischer. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 2007. Seria: „Iconicity in Language and Literature”, tom 5. Str. 191-208.
- 2) „Liberatura czyli literatura w formie książki”. *Zeszyty Miejskiej Biblioteki Publicznej w Gdyni* nr 2, 2008: *Druga Rewolucja Książki. Wystawa Sztuki Książki. Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Gdynia 7-25 stycznia 2008*. Str. 20-27.
- 3) Katarzyna Bazarnik i Zenon Fajfer, “Liberature. Literature in the Form of the Book” [w:] *Traditional and emerging formats of artists' books: Where do we go from here?* Red. Sarah Bodman i Tom Sowden. Materiały pokonferencyjne opublikowane on-line na stronie projektu badawczego *What will be the canon for the artist's book in the 21st Century?*, The Centre for Fine Print Research, University of the West of England, Bristol, lipiec 2009. (Objętość 15 stron). [Dostęp: 3 stycznia 2017]
<<http://www.bookarts.uwe.ac.uk/contrad09/conpdfs/liberature.pdf>>

Mój wkład w powstanie tej pracy polegał na zebraniu i interpretacji części materiałów źródłowych oraz opracowaniu anglojęzycznej wersji artykułu). Mój udział procentowy szacuję na 75 %.

- 4) „Kilka uwag o liberaturze i książce artystycznej” / “Some comments on liberature and artists' books” [w:] Biblioteka OK'ART. Łódź: Muzeum Książki Artystycznej, 2009. <http://book.art.pl/index.php/biblioteka-ok> i <http://www.book.art.pl/index.php/en/okart-library> [Artykuł opublikowany w dwóch wersjach językowych: polskiej i angielskiej, przygotowany w ramach grantu MKiDN, 2009; dostęp: 3 stycznia 2017]
- 5) „Materialność jako wyznacznik gatunkowy liberatury” [w:] *Materia sztuki*, red. Michał Ostrowicki. Kraków: Universitas, 2010. Str. 109-118. (Książka zawiera również wersję elektroniczną na CD.)
- 6) „Liberatura czyli o powstawaniu gatunków (literackich)” oraz „Liberature or on the Origin of (Literary) Species” [w:] Zenon Fajfer, *Liberatura czyli literatura totalna. Teksty zebrane z lat 1999-2009 / Liberature or Total Literature. Collected Essays 1999-2009*, red. i tłum. K. Bazarnik. Seria „Liberatura”, tom 12. Kraków: Korporacja Ha!art, 2010. Str. 151-163 [Artykuł opublikowany w dwóch wersjach językowych: polskiej i angielskiej; książka dwustronna, obie wersje mają identyczną numerację]

- 6a. przedruk: „Liberatura, czyli o powstawaniu gatunków (literackich)” [wersja poszerzona] [w:] *Od liberatury do e-literatury*, red. Eugeniusz Wilk i Monika Górską-Olesińska. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2011. Str. 15-27.
- 6b. przedruk: “Liberature [On the Origin of (Literary) Species]”, [w:] *VŁAK. Contemporary Poetics & the Arts* No. 2, Prague-New York-London-Melbourne-Paris-Amsterdam, maj 2011. Str. 290-297.
- 7) “Chronotope in Liberature” [w:] *James Joyce and After. Writer and Time*, red. Katarzyna Bazarnik i Bożena Kucała. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2010. Str. 117-132.
- 8) “Introduction: Modernist Roots of Liberature” [w:] *Incarnations of Material Textuality. From Modernism to Liberature*, red. Katarzyna Bazarnik i Izabela Curyłło-Klag. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2014. Str. 1-14.
- 9) „Liberatura w polu produkcji kulturowej”, *Teksty Drugie* 3/2015. Str. 57-76. (15 pkt wg części C wykazu czasopism MNiSW; artykuł zakwalifikowany do numeru specjalnego *Tekstów Drugich* w jęz. angielskim, publikacja planowana na 2017 rok).

III. redakcje naukowe

redakcja i przekład na język angielski tekstów źródłowych: Zenon Fajfer, *Liberatura czyli literatura totalna. Teksty zebrane z lat 1999-2009* pod redakcją Katarzyny Bazarnik, ze wstępem Wojciecha Kalagi / Zenon Fajfer, *Liberature or Total Literature. Collected Essays 1999-2009* edited by Katarzyna Bazarnik, with introduction by Wojciech Kalaga. Seria „Liberatura“, tom 12. Kraków: Korporacja Ha!art, 2010. Objętość: 384 str. (192 + 192)

Omówienie celu naukowego ww. prac i osiągniętych wyników oraz ich wykorzystania

Celem przedstawionego do oceny cyklu było wyodrębnienie i opisanie *liberatury* – nowego, multimodalnego gatunku literackiego. Jego cechą konstytutywną jest odautorskie zintegrowanie tekstu z fizyczną przestrzenią książki, charakteryzującej się często nietypowym kształtem, formatem czy typografią. Stąd liberatura, łącząca łacińskie *liber* z literaturą – termin, który ma wskazywać na ich integralny, nasycony semantycznie związek, bowiem w takich utworach, współgrając z przekazem słownym, „mówi” również sfera niewerbalna. Omówienie genezy i koncepcji tego gatunku zawarłam w przedstawionej do oceny monografii *Liberature. A Book-bound Genre*, szeregu artykułów oraz zredagowanym przeze mnie tomie tekstów źródłowych, które przedstawiam poniżej.

5.1 Monografia pt. *Liberature. A Book-bound Genre* (Liberatura: gatunek w formie książki)

Odwołanie do kategorii gatunku w tytule monografii służy mi do zasygnalizowania, że choć użyteczność genologii dla opisu współczesnej literatury bywa kwestionowana, niemniej jednak gatunkowość stanowi jedną z podstawowych ram czytelniczego doświadczenia, której niedostrzeganie może skutkować przeoczeniem jakiegoś istotnego wymiaru tekstu. Jest to między innymi przypadek dzieł semantyzujących materialne aspekty książki, podważających jej status neutralnego nośnika, co często bywało i nadal bywa pomijane w analizie krytycznoliterackiej. Poza utrwalonymi nawykami czytelniczymi i dominującymi schematami

interpretacyjnymi na taki stan rzeczy z pewnością wpływał także brak adekwatnego terminu, zdolnego uchwycić dzieło literackie w jego organicznej, tekstowo-materialnej całości. Wydaje się, że naprzeciw tym problemom skutecznie wychodzi koncepcja liberatury, którą od lat rozwijam wspólnie z Zenonem Fajferem, pomysłodawcą terminu i autorem tekstu założycielskiego „Liberatura. Aneksu do słownika terminów literackich”.

Okolicznościom powstania liberatury i mojej w tym roli poświęcam część wstępną monografii (*Introduction*). Wspomniany esej-manifest Fajfera, opublikowany w 1999 roku na łamach krakowskiej *Dekady Literackiej*, towarzyszył zorganizowanej przez nas wspólnie z Radosławem Nowakowskim w Bibliotece Jagiellońskiej¹ wystawie książki niekonwencjonalnej pt. „Booksday”. Jednak idea liberatury zrodziła się przede wszystkim z refleksji nad naszą własną praktyką artystyczną – wraz z Fajferem jestem autorką trójksięgu *Oka-leczenie* (wyd. prototypowe 2000, wyd. oficjalne 2009) oraz *(O)patrzenia* (2003), pozycji otwierającej serię wydawniczą „Liberatura” wydawnictwa Korporacja Ha!art. Książki te, charakteryzujące się nową formą tekstu (tzw. tekst emanacyjny) i niekonwencjonalną architekturą, zainicjowały nurt liberatury w Polsce.

W *Oka-leczeniu* trzy kodeksy zostały połączone nietypową okładką, dzięki czemu każdy z nich zachowuje więź z pozostałymi tomami, a jednocześnie materialną odrębność nie determinującą porządku lektury. Taka otwarta forma przełamuje linearność narracji i wskazuje na subtelny, nieoczywisty związek pomiędzy treściami zawartymi w każdej z części (Śmierć – sfera Pomiędzy – Narodziny), niemożliwy do oddania w trzech oddzielnych tomach. Istotne znaczenie odgrywa w tym utworze zróżnicowany sposób zapisu tekstu (zastosowanie różnych krojów czcionek, pisma odręcznego, ideogramów), dopełniający jego formę literacką. Forma ta (nazwana emanacyjną, gdyż cały tekst stanowi wielopiętrową emanację jednego słowa), zastosowana została w celu oddania złożoności procesów świadomości i skrywa w sobie teksty niewidzialne wydobywane przez czytelnika podczas lektury. Paradoksalnie więc w *Oka-leczeniu* dążenie do metaforycznego oddania przestrzeni mentalnych zaowocowało powstaniem utworu silnie eksponującego swoją cielesność, reprezentatywnego dla poetyki liberatury.

Oka-leczenie, o którym Wojciech Kalaga napisał, że jest „najbliższe realizacji idei dzieła totalnego [...], w którym litera, stronica i księga tworzą integralne źródło sensów”, bywa opisywane jako tekst hybrydyczny, łączący literaturę z innymi dziedzinami sztuki (Kalaga 2010). Część pierwszą monografii (*Inbetweenness*), przedstawiającą genezę liberatury, rozpoczynam właśnie od opisanie hybrydy. Figura ta staje się dla mnie użytecznym tropem, pozwalającym zrozumieć nie tylko materialną złożoność utworów liberackich, ale i gatunkowy wymiar właściwie każdego tekstu literackiego. Hybrydyczność jest ważnym pojęciem m.in. dla krytyki postkolonialnej, według której rodzi się ona ze zderzenia dwóch perspektyw, w sferze „pomiędzy”, co pozwala na dostrzeżenie Innego w dyskursie dominującym. Przenosząc tę analogię na sytuację twórców (teorii) liberatury, można zaryzykować twierdzenie, że gdy

¹ Wystawa miała miejsce w ramach konferencji „Bloomsday w Krakowie”. Jej pokłosiem był tom *Od Joyce’a do liberatury* pod moją redakcją (Kraków: Universitas, 2002) – pierwsza publikacja naukowa poświęcona temu zjawisku. Kolejnym impulsem do zbadania tej idei były prowadzone przez mnie badania nad przestrzennością dzieła literackiego w utworach Jamesa Joyce’a, czemu poświęciłam rozprawę doktorską. Zebrany wówczas materiał i wstępne rozpoznania teoretyczne stały się podstawą moich późniejszych, bardziej szczegółowych ustaleń, czym może być literatura wpisana w materialną przestrzeń książki, jakie cechy ją charakteryzują i czy istotnie da się ją ująć w kategoriach gatunkowych.

artysta-pisarz sięga krytycznie po teorię, jej „błędne” (w sensie Bloomowskim) odczytanie odsłania w dobrze znanych dziełach nową, dotychczas pomijaną jakość, a niektóre z nich przenosi z pozycji eks-centrycznych do centrum pola literackiego. Ponadto hybrydyczność dobrze określa moją pozycję jako autorki i jednocześnie badaczki liberatury oraz sytuację autora terminu – poety i artysty, który wkroczył w rejony teorii.

Następnie streszczam pokrótce wysunięte w 1999 r. i rozwijane w kolejnych artykułach tezy Fajfera o semantycznym potencjale materialno-wizualnej warstwy tekstu literackiego, wspominając przy tym o modernistycznych korzeniach takiego myślenia². Właśnie analizując m.in. modernistyczne publikacje tekstolog i bibliograf Jerome McGann nazwał taką „retorykę materialną” „kodem bibliograficznym (1990, 1993). Podobne kwestie podniosła również badaczka literatury elektronicznej, N. Katherine Hayles (2002), proponując nazwać teksty literackie eksponujące materialność medium technotekstami (*technotexts*). Hayles jednak nie różnicuje ich ze względu na nośnik, łącząc w jedną grupę literaturę druku i tzw. literaturę elektroniczną.

Kwestie relacji liberatury z tymi oraz innymi, pokrewnymi terminami i zjawiskami omawiam szerzej w części II monografii (*Liberature and related concepts*). Podobnie jak Hayles Fajfer zwracał uwagę, że historia literatury zna przecież utwory, w których fizyczna forma, zazwyczaj pomijana w analizie literaturoznawczej, bywa nośnikiem autorsko zaprogramowanych sensów. W takich przypadkach autorzy dostrzegają i wykorzystują semantyczny wymiar pisma, świadomie używając typografii i budowy tomu jako środków przekazu. Forma książki staje się wówczas intencjonalnym segmentacją przestrzeni tekstu, lub znakiem ikonicznym, którego kształt związany jest relacją podobieństwa z treścią komunikowaną w tekście.

Zasadą organizującą dzieło liberackie jest więc zazwyczaj metafora koncepcyjna (*conceptual metaphor*): utwór jest BUDOWLĄ (DOMEM/ LABIRYNTEM/ MUZEUM/ POMNIKIEM) albo CIAŁEM. Jak zauważają George Lakoff i Mark Johnson, w przypadku pierwszej z tych metafor treść nie znajduje się wewnątrz budowli, lecz jest tożsama z jej częściami składowymi: fundamentami i ścianami (2003). Tak właśnie dzieje się w powieściach B. S. Johnsona czy Williama H. Gassa, w których format, typografia oraz materialność stronic pełnią funkcje sensotwórcze. Tego typu zabieg Hayles określa jako „metaforę materialną” (2002), Fajfer zaś mówi bardziej poetycko o „mowie ciała” lub o „materialno-duchowej harmonii” (Fajfer 1999; Bazarnik i Fajfer 2005).

Sięgając do poetyki kognitywnej, można powiedzieć, że „faktura” takich utworów (*texture*, Stockwell 2009) obejmuje nie tylko tradycyjne środki stylistyczne, ale również środki wizualne, zwracające uwagę czytelnika na materialność zapisu (Stockwell 2002). Zastosowanie zróżnicowanej typografii dynamizuje odbiór, stwarzając na przykład wrażenie przyspieszenia lub spowolnienia ruchu, jak ma to miejsce w powieści *Dom z liści* (*House of Leaves*, 2000) Marka Z. Danielewskiego. Niekiedy utwory te wymagają od czytelnika dodatkowych czynności angażujących go bardziej niż zazwyczaj, na przykład ułożenia luźnych kartek i ustalenia własnej ścieżki lektury (*Nieszczęśni* B. S. Johnsona), wydobywania tekstu z niekonwencjonalnego pojemnika (butelka, pudełko, itp.), czy rozłożenia tekstu

² Temat ten omawiam także w artykule nr 8 w przedstawionym do oceny cyklu: „Introduction: From Modernism to Liberature”, otwierającym tom *Incarnations of Material Textuality*.

zwinętego w harmonijkę – jak w powieści Adama Thirlwella *Kapow!*, gdzie pozornie tradycyjna, arabska przypowieść rozwija się z wnętrza książki niczym perski dywan.

Wspomniane utwory można by więc nazwać za Espenem Aarsethem (1997) utworami ergodycznymi. W tym sensie materialna przestrzeń książki stanowi rodzaj interfejsu służącego do nawigacji po świecie przedstawionym. Fizyczne czynności czytelnika „obsługującego” taką niekonwencjonalną książkę odzwierciedlają (często w ikoniczny sposób) topografię fikcyjnej rzeczywistości. Tę nową jakość, charakterystyczną również dla literatury elektronicznej, amerykańska badaczka Lori Emerson określa jako *readingwriting* („czytaniopisanie”, 2014). W efekcie utwory liberackie skłaniają do refleksji, że tradycyjny tom jest tylko jedną z możliwych form „układania” opowieści, czyli organizowania i konceptualizowania treści. Książka liberacka jawi się więc jako rodzaj „interfejsu interpretacyjnego” (por. Drucker 2013), umożliwiającego generowanie nowych sensów, niedostrzegalnych w linearnie odczytywanej formie kodeksowej.

Dzieła liberackie są więc także tekstami performatywnymi, gdyż przestrzeń zapisu zostaje w nich zaaranżowana niemal jak scenografia teatralna, stanowiąc integralny element przekazu. Nasuwa się tu analogia zwłaszcza z tak zwanym teatrem autonomicznym, gdzie integracja poszczególnych składników spektaklu jest na tyle głęboka, że niemożliwe stają się ich inne inscenizacje (Fajfer 1999). Można je też rozumieć jako swego rodzaju „dokumentacje literackiego performansu”, podczas którego autor zmagą się z twórczym (por. Kutnik 1986). Wszystkie te zabiegi „retoryki materialnej” służą, moim zdaniem, wywołaniu efektu, który Hans Ulrich Gumbrecht określa mianem *presentification*, czyli efektu „obecności” – intensywnego odczucia dzieła sztuki jako namacalnej rzeczywistości. Zdaniem badacza ze Stanfordu chodzi tu nie tyle o mnożenie znaczeń, co o afektywne odczucie obcowania z realnym przedmiotem poprzez jego wymiar estetyczny. W liberaturze polega to na uświadomieniu sobie przez odbiorcę, że oto trzyma w ręku konkretną, materialną książkę, która niejako „przemawia” do niego nie tylko słowem, ale i „ciałem”, będąc elementem tej samej rzeczywistości co jej czytelnicy. Właśnie na takim koncepcie opiera się na przykład nowelka Williama H. Gassa *Willie Masters' Lonesome Wife*, której protagonistka jest równocześnie tytułową żoną i czytaną przez nas książką.

Niewerbalne środki wyrazu, takie jak semantyzacja typografii i architektury tomu, uruchamianie skojarzeń wywoływanych materialnymi cechami pisma i podłoża, a także podobieństwo liberatury do praktyk teatru autonomicznego sprawiają, że postrzegać ją można jako przykład przenikania się sztuk, czy wspomnianej już hybrydyzacji (Kalaga 2010). Dlatego nasuwają się skojarzenia z książką artystyczną, poezją konkretną albo Higginsowskimi intermediami. Jednak podobieństwa między nimi a liberaturą są raczej powierzchowne. Choć korzeni książki artystycznej³, podobnie jak liberatury, doszukuje się w twórczości Williama Blake’a i w formalnych eksploracjach modernizmu, w odróżnieniu od tej pierwszej liberatura sytuuje się w obszarze sztuki słowa, poszerzając jej obszar o nowe środki wyrazu. I choć sięga niekiedy do arsenału sztuk plastycznych, ma wyraźnie literacką dominantę, podczas gdy książce artystycznej zdecydowanie bliżej do sztuk wizualnych.

Z kolei poezja konkretna również wyraźnie ciąży ku sztukom plastycznym. Operuje

³ Jak wyjaśniam w monografii książka artystyczna jest terminem mocno niejednoznacznym, uwarunkowanym kulturowo, a zakresy znaczeniowe *artist's book*, *książka artystyczna* i *livre d'artiste* znacznie różnią się od siebie.

słowem minimalistycznym, abstrahującym od kontekstów, bielą pustej przestrzeni, ale raczej nie realizuje się w formie książki i unika narracji. W jakimś sensie także i ją można postrzegać jako rodzaj intermedium. Termin ten, pochodzący od Coleridge'a, użyty został przez Dicka Higginsa do opisu dzieł łączących różne dziedziny sztuki, media i modalności, a wymykających się znanym klasyfikacjom (1966). W tym sensie liberatura może być jedną z egzemplifikacji tego szerokiego terminu. Co ciekawe, Higgins dostrzegał w intermediach potencjał gatunkotwórczy. Uważał, że nowe gatunki wyłaniają się właśnie z utworów intermedialnych, które potrafią wywrzeć trwały wpływ na kolejne dzieła, twórczo podejmujące zaproponowaną w nich poetykę. W tym zakresie jego intuicje zbieżne są ze stanowiskiem Fajfera wyrażonym w manifestie liberatury, z tą różnicą, że polski poeta sugerował, iż utworów liberackich można, a nawet należy, poszukiwać także w przeszłości.

Niektóre książki liberackie istotnie łączą różne media (tekst w różnych formach zapisu, rysunki, fotografie, czy inne elementy graficzne), a nawet tworzywa (szkło i folia w *Spoglądając przez ozonową dziurę* Fajfera, beton w *Świątyni kamienia* Andrzeja Bednarczyka, przezroczysty plastik w *Pink Noise* Hsia Yu), lecz ich użycie wynika przede wszystkim z treści komunikowanej poprzez język, a nie z motywacji plastycznej. Materialne podłoże zapisu, kształty, kolory i nasycenie barwą tekstu, rozmieszczenie go jak „plamy wizualnej” w przestrzeni – wszystkie te cechy niosą ze sobą szereg znaczeń, wrażeń i skojarzeń pozajęzykowych, stanowiąc peryferyjny subkod językowy (*peripheral mode of language; medial submode*, Stöckl 2004) i właśnie ten potencjał znaczeniowotwórczy świadomie wykorzystują autorzy liberatury. Cechy te służą podkreśleniu czy zniuansowaniu przekazu werbalnego, wprowadzeniu dodatkowej warstwy znaczeniowej (niekiedy w opozycji do słowa), czy wreszcie wywołaniu wspomnianego wcześniej efektu „uobecnienia” (*presentification*). Zatem w utworach liberackich istotne jest uwypuklenie faktu, że język w formie pisma/druku jest już kodem wielomodalnym.

W tym sensie liberaturę można określić mianem literatury „multimodalnej”, czyli łączącej w jednym przekazie różne kody semiotyczne (Gibbons 2012). Jednak porównując ją z terminem używanym przez Alison Gibbons należy zauważyć, że spełnia ona podane przez angielską badaczkę kryteria „multimodalności”, będąc zarazem terminem węższym, bardziej sprecyzowanym. Odnosi się bowiem tylko do pewnej grupy utworów literackich, nierozzerwalnie sprzęgniętych z formą książki. Przy czym przez książkę rozumiem tu nie tylko tradycyjny kodeks o parametrach określonych przez autora, lecz również każdy autorsko ukształtowany, fizycznie wyodrębniony obiekt będący nośnikiem zapisu tekstu literackiego, o semantycznie nasyconych cechach materialnych, dający się przy tym powielać masowo. To ważne, bowiem unikatowość lub ściśle limitowane, niewielkie liczby egzemplarzy są charakterystyczne dla książki artystycznej, którą postrzega się jako dzieło sztuki wizualnej, pokazywane w galeriach i adresowane do kolekcjonerów. Natomiast liberatura, będąc gatunkiem literackim, chce poprzez większe nakłady docierać do czytelników i znajdować się w polu zainteresowania krytyki literackiej, trafiając do księgarni i bibliotek, słowem – być częścią obiegu wydawniczego i czytelniczego.

Te socjologiczne konteksty okazują się istotne przy omawianiu kwestii gatunku, czemu poświęcam część III monografii (*The question of genre*). Od kilkunastu lat badania genologiczne rozwijają się dynamicznie w USA, Australii, czy ostatnio także w Skandynawii, zwłaszcza w ramach socjolingwistyki i lingwistyki stosowanej. Mimo że jak wspomniałam na

wstępie, często kwestionuje się przydatność tej kategorii do opisu literatury współczesnej, badania te dotyczą również gatunku w kontekście literaturoznawczym. Jawi się on jako kategoria silnie uwarunkowana historycznie – jest to istotny wymiar skryptów kulturowych, określających i regulujących funkcjonowanie tekstów w konkretnych sytuacjach komunikacyjnych. Przy czym literatura i dające się w jej obszarze wyodrębnić gatunki literackie niejako „rodzą się” właśnie z – często transgresywnego – „mariażu” różnych gatunków mowy (w ujęciu Bachtinowskim), są więc fundamentalnie hybrydyczne (Beebee 1994). Ponadto wyraźna „transgresywność” awangardowych czy eksperymentalnych gatunków, do jakich zaliczyć należy liberaturę, jest ściśle związana z ich funkcją w „ekosystemie” piśmienności (Bawarshi 2001, 2008). Są one bowiem swoistym laboratorium, w którym testuje się nowe możliwości ekspresji i bada granice sztuki słowa. Większość gatunków literackich czyni to za pomocą tradycyjnych środków stylistycznych; liberatura uwzględnia również materialność zapisu. Słowo jest przecież zawsze *wypowiedziane* lub *zapisane* w jakiejś przestrzeni, która wpływa na jego odbiór i zrozumienie; w liberaturze tą przestrzenią staje się książka, ukształtowana przez autora na równi ze światem przedstawionym w prozie czy poezji.

Poza tym dostrzegalna hybrydyczność stylistyczna liberatury, a więc fakt, że stosuje się ją do opisu tekstów lirycznych i narracyjnych, nie musi dyskwalifikować jej jako gatunku. Bowiem, jak dowodził już Alastair Fowler (1982), czy później Thomas O. Beebee (1994), jest to w istocie immanentna cecha każdego utworu literackiego. W utworach zaliczanych do liberatury daje się też zauważyć pewne dominanty tematyczne, co, jak postuluje John Frow (2014), jest kolejnym, istotnym wymiarem gatunku literackiego. Repertuar „preferowanych” tematów liberatury obejmuje wątki autotematyczne (historie o pisarzach/pisaniu), traumę i zaburzenia funkcji kognitywnych, zwłaszcza te związane ze śmiercią i procesem umierania, by – sięgając również po środki niewerbalne – wyrazić to, czego samym słowem wyrazić nie sposób.

Rozumiana jako gatunek liberatura służy też jako narzędzie klasyfikacji. Co więcej, na jej przykładzie widać wyraźnie, jak w dobie intensywnie rozwijanych cyfrowych baz danych klasyfikacyjna funkcja gatunku wiąże się ściśle z jego funkcją interpretacyjną; tym samym gatunek ujawnia się jako sposób rozumienia. Wystarczy sięgnąć do elektronicznego katalogu bibliotecznego, by dostrzec, że na przykład umieszczenie wierszy-kolaży *Strażnik bierze swój grzebień* Herty Müller w kategorii „książka artystyczna”, „współczesna poezja niemiecka” czy „liberatura” będzie generowało zupełnie inne listy rekordów, tym samym „podpowiadając” odbiorcom różne konteksty i odczytania.

Szczególne napięcie między interpretacyjnymi funkcjami narracji i bazy danych tematyzuje liberacka powieść Stephena Halla *Pożeracz myśli* (*Raw Shark Texts*, 2007), traktująca o kryzysie tożsamości narracyjnej. Główny bohater cierpi na post-traumatyczną amnezję, która – jak się okazuje, spowodowana jest również atakami „tekstowego potwora” (tytułowego pożeracza myśli), kierowanego przez Mycrofta Warda. Ten socjopatyczny antagonistą zindeksował swoją tożsamość po to, by „zapisywać” ją w kolejnych ciałach-nośnikach. Jediną skuteczną ochroną przed takim atakiem jest otoczenie się murem z tradycyjnych, drukowanych książek (być może dlatego, że symbolizują niezmienną, choć przecież kruchą, trwałość pamięci). W warstwie materialnej liberacka książka Halla, podobnie jak jej bohater, opiera się cyfrowej remediacji, zawiera bowiem fragment zwany kineografem (*flipbook*), który w szybkim kartkowaniu daje efekt animacji (jest to moment wyłaniania się rekina-potwora z bieli kartki). Efekt ten znika w e-

booku powieści – jest nie do otworzenia w formacie pdf czy e-pub,⁴ w jakich również – o dziwo – została wydana. Tylko drukowany kodeks nadaje spójność temu fragmentowi fabuły; w wersji elektronicznej pojawia się tu dłuższa dziura, jakby tekst, niechroniony kodeksową formą, padł właśnie ofiarą tytułowego pożeracza. Wadliwość (?) elektronicznej edycji⁵ sugeruje, że intencją autora musiało być wydanie powieści w formie drukowanego tomu, a nie e-booka (lub uwypuklenie znaczącej różnicy między tymi dwoma interfejsami). Na materialny aspekt tej powieści zwraca również uwagę amerykańska badaczka literatury elektronicznej, Jessica Pressman, która określa retorykę materialną Halla mianem „poetyki książkowości” (*poetics of bookishness*, 2009), sygnalizując tym samym potrzebę wprowadzenia adekwatnego terminu. Istotnie, być może za tę i podobne sytuacje odpowiada właśnie brak odpowiedniej kategorii, do jakiej mogliby odwołać się autorzy proponujący swe książki wydawcom. Może zatem wyróżnienie gatunku takiego jak *liberatura* pozwoliłoby zrozumieć, że fragment zawierający kluczowy moment powieści nie będzie odpowiednio funkcjonował w cyfrowej formie, że czytelnik nic tu nie dostrzeże, że umknie mu doświadczenie bohatera i autorski zamysł. Jak widać z powyższego przykładu, opisanie *liberatury* może zatem mieć wymiar praktyczny, uczulając wydawców na retorykę materialności.

Opisane w tej części monografii badania nad materialnością literatury, intensywnie rozwijające się od kilkunastu lat w Polsce i na świecie, świadczą moim zdaniem o „zwróceniu materialnym”, którego jesteśmy świadkami⁶. Wpisująca się w to koncepcja *liberatury* pozwala włączyć w główny nurt literaturoznawstwa ustalenia tekstologów, bibliologów oraz badaczy multimodalności i literatury nowych mediów już nie tylko jako elementy pomocnicze, ale konieczne uzupełnienie tradycyjnych metod interpretacji. Badanie utworów wpisujących się w ramy postulowanego gatunku wiąże się więc z poszerzeniem instrumentarium literaturoznawczego o analizę medium (rozumianego jako materialny wymiar tekstu) i uznaniem książki za integralny składnik dzieła.

Podsumowując, w swojej monografii starałam się wykazać, że nazwanie pewnego typu utworów *liberaturą* i ujęcie tego zjawiska w kategoriach gatunku literackiego pozwala wyodrębnić utwory o podobnej poetyce i tematyce. Wysuwam tu argumenty za żywotnością i użytecznością kategorii gatunku, ułatwiającą orientację w bezmiarze tekstowych komunikatów. Ponadto wskazuję, że *liberatura* antycypowała podobne propozycje teoretyczne, które pojawiły się w piśmiennictwie anglosaskim: *technotexts* N. Katherine Hayles (2002), *bookishness* Jessicki Pressman (2009), *readingwriting interfaces* Lori Emerson (2014), będąc zarazem propozycją oryginalną, a nie zapożyczoną od obcych badaczy. Koncepcja ta uwrażliwia odbiorców na znaczeniowórczy potencjał materialnej książki, nie będącej neutralną przestrzenią, lecz znakiem domagającym się odczytania. Pozwala spojrzeć z nowej perspektywy nie tylko na utwór literacki, ale również na samą książkę, widząc w niej – paradoksalnie – świeże medium w dobie „nowych” mediów.

⁴ Chociaż istnieje oprogramowanie umożliwiające tego typu animację, e-book został wydany w formacie, który nie zawiera takiej możliwości.

⁵ Kwestii wadliwych wydań, zniekształcających jakiś istotny aspekt dzieła, poświęciłam artykuł „Popsuta przestrzeń. O odpowiedzialności wydawcy” w kwartalniku *Autoportret* nr 4/2006, s. 4-7.

⁶ Ostatnio powstały co najmniej dwa ośrodki temu poświęcone: Advanced Studies in the Materialities of Literature FCT PhD Programme na Uniwersytecie w Coimbrze w Portugalii oraz na uniwersytecie w Aarhus w Danii. Pojawia się też szereg konferencji o tej tematyce.

5.2 Omówienie wybranych artykułów dotyczących liberatury

5.2.1 Liberatura jako gatunek ikoniczny

Wstępne refleksje nad możliwością wyodrębnienia takiego gatunku zawarłam w kilku artykułach jeszcze z lat 2005-2007; podsumowaniem tej fazy był szkic pt. „Liberature: a New Literary Genre?” opublikowany w 2007 roku w tomie gromadzącym wybrane referaty z 5th International Symposium on Iconicity in Language and Literature⁷ (poz. 1 z przedstawionego do oceny cyklu). Podjęłam w nim próbę zdefiniowania liberatury za pomocą zasugerowanej przez amerykańskiego badacza C. D. Malmgrena typologii tekstów literackich opartej na wyróżnionych przez niego rodzajach przestrzeni. Postulowałam w nim, że utwory przynależące do liberatury cechuje ikoniczna przestrzeń kompozycyjna (*iconic compositional space*). Chodzi tu o taki rodzaj materialnego ukształtowania tekstu na przestrzeni całego utworu, który staje się niejako znakiem samym w sobie, jego fizyczna forma jest bowiem związana relacją ikonizacji z treścią komunikowaną za pomocą słów. Jednocześnie w liberaturze wyraźnie obecne byłyby także trzy inne przestrzenie ikonizacji wyróżnione przez Malmgrena: alfabetyczna, leksykalna i paginalna. Przedstawiam tu w skrócie, w jaki sposób napisane przeze mnie i Fajferę w latach 90-tych *Oka-leczenie* realizuje owe typy przestrzeni. Omawiam też, jak przestrzeń kompozycyjna powiązana jest z materialnym kształtem kilku innych utworów literackich, które można opisać w tych kategoriach; na przykład w *Finnegans Wake*, w którym dzięki intencjonalnie zamierzonej, znaczącej liczbie stron oraz rozmieszczeniu aluzji geograficznych zgodnie z matematycznym algorytmem, Joyce prawdopodobnie odwzorował mapę ziemskiego globu.

5.2.2 Liberatura a książka artystyczna

Ze względu na rolę kodu wizualnego jedną z istotnych kwestii, które należało rozważyć, była relacja postulowanej kategorii do książki artystycznej, co podjęłam w trzech kolejnych artykułach. Pierwszy z nich, „Liberatura czyli literatura w formie książki” (poz. 2 cyklu), powstał przy okazji konferencji *Druga Rewolucja Książki* towarzyszącej wystawie *(R)ewolucja Książki*. Odwołując się do Ingardenowskiego modelu tekstu literackiego jako tworu intencjonalnego, wskazuję, że istnieją teksty literackie, w których ignorowane przez filozofa cechy wizualne i materialne pełnią z nadania autora funkcję semantyczną. Można powiedzieć, że TEKST jest tu swoistym PRE-TEKSTEM dla niekonwencjonalnego kształtu i typografii książki i pozostaje elementem dominującym. Wprowadzenie kategorii liberatury pozwala dostrzec takie utwory w obrębie literatury, jak również wskazać, że można je też znaleźć w obszarze książki artystycznej, choć stosowniejszym dla nich kontekstem byłaby nie galeria, w której są zwykle prezentowane, lecz biblioteka, gdzie można by je oglądać i czytać (por. przypadek Radosława Nowakowskiego, którego książki wraz ze „zmianą szyldu” na liberacki zyskały czytelników, nie tracąc zainteresowania kolekcjonerów). Tym samym część utworów zaliczanych do tej pory do obszaru sztuk plastycznych należałoby jednak postrzegać jako część literatury i jako taką badać.

⁷ Na wspomniane sympozjum przygotowaliśmy wspólnie z Fajferem broszurę pt. *Liberature* (poz. J.13 w załączonym wykazie publikacji) zawierającą m.in. angielski przekład jego eseju-manifestu oraz wspólny artykuł „Krótka historia liberatury (‘A Brief History of Liberature’). Naszkicowana w nim „mapa” potencjalnie liberackich tekstów wyznaczyła do pewnego stopnia kierunki dalszych badań, które rozwinęłam po obronie doktoratu, stając się użytecznym tropem również dla innych badaczy liberatury i pokrewnych zjawisk (por. Przybyszewska 2015, Maziarczyk 2013).

Z kolei w przypadku książki artystycznej mamy często do czynienia z KON-TEKSTEM, czyli tekstem utworzonym ze słów oraz z „tekstem” wyrażonym za pomocą języka sztuk wizualnych. Zależnie od kontekstu odbioru (galeria lub biblioteka) taki utwór zaliczany jest do jednej lub drugiej dziedziny sztuki, przy czym zazwyczaj jeden z kodów (wizualny lub językowy) pozostaje niedoceniany (i niedoczytany). Są wreszcie takie dzieła, dla których forma książki jest inspiracją do eksperymentów formalnych, a które tylko w niewielkim stopniu posługują się słowem lub wcale po nie nie sięgają. Te właśnie proponuję zaliczyć do dziedziny książki artystycznej.

Tezy te przywołałam ponownie, poszerzając je o kategorię POD-TEKSTU na opis książki artystycznej, w której tekst często pozostaje tylko elementem domyślnym, niejako „ukrytym” w obiekcie plastycznym, w anglojęzycznej publikacji pt. „Liberature. Literature in the Form of the Book” (poz. 3 cyklu), przygotowanej wspólnie z Zenonem Fajferem do materiałów pokonferencyjnych *Traditional and emerging formats of artists' books: Where do we go from here*. Była to kolejna prezentacja liberatury w ramach międzynarodowego projektu badawczego *What will be the canon for the artist's book in the 21st century?* (The Centre for Fine Print Research, University of the West of England Bristol, lipiec 2009), podczas której podnieśliśmy zasadniczą różnicę między liberaturą a książką artystyczną, co wywarło pewien wpływ na badaczy i twórców tego drugiego zjawiska⁸. Artykuł przedstawia też pokrótce główne założenia redagowanej przez nas w wydawnictwie Korporacja Ha!art serii „Liberatura”, prezentując opublikowane w niej tytuły (serię omawiam w części 7 autoreferatu).

Z kolei w eseju „Kilka uwag o liberaturze i książce artystycznej” (poz. 4 cyklu), przygotowanym w ramach grantu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego dla wirtualnej „Biblioteki OK'art” na portalu Muzeum Książki Artystycznej w Łodzi, zaproponowałam modyfikację schematu Moniki Polak, opisującego relacje książki artystycznej z innymi obszarami sztuki. Podkreśliłam po raz kolejny postulat, że książkę artystyczną w ujęciu Clive'a Phillpota, Johanny Drucker czy polskich badaczy z kręgu sztuk wizualnych należałoby uznać za odrębną dyscyplinę sztuki (podobną malarstwu czy rzeźbie), zaś liberaturę za rodzaj literatury. Zauważyłam jednak, że istnieją też dzieła graniczne i gatunki hybrydyczne (polimedialne czy intermedialne, jak chciał Higgins), które umieścić należałoby w punktach wspólnych zarysowanych zbiorów.

W publikacjach tych postulowałam konieczność uwzględnienia cech wizualno-materialnych w analizach literaturoznawczych, wskazując korzyść poznawczą wynikającą z wyodrębnienia liberatury jako osobnej kategorii tekstów literackich. Mogłoby to wzbogacić instrumentarium literaturoznawców o narzędzia z dziedziny krytyki sztuki, co pozwoliłoby lepiej uchwycić specyfikę takich utworów. Dotyczy to także krytyków sztuki, którzy podejmują się interpretacji książek artystycznych mających równorzędny do wizualnego komponent literacki. Zwracam tu uwagę na konieczność edukacji i uwrażliwiania odbiorców na tego typu przekaz multimodalny w obrębie „tradycyjnego” medium książki, zwłaszcza redaktorów, edytorów i wydawców, którzy powinni być wyczuleni na odautorską semantykę

⁸ Wśród nich znalazła się prof. Kathleen Walkup, na której zaproszenie w 2011 roku przeprowadziliśmy warsztaty liberatury w Mills College w Oakland (USA), czy jedna z głównych badaczek i animatorek ruchu Book Art – Sarah Bodman z University of the West of England w Bristolu, odnosząca się do liberatury w swoich późniejszych publikacjach.

strony graficznej utworów literackich. Egzemplifikacją tego postulatu jest omówienie w bristolskiej publikacji ośmiu pierwszych pozycji opublikowanych w serii „Liberatura”.

5.2.3 Cechy gatunkowe liberatury

Kwestie materialności poruszam także w artykule „Materialność jako wyznacznik gatunkowy liberatury” (poz. 5 cyklu), gdzie znów podjęłam polemikę z poglądami Romana Ingardena. Chociaż filozof dostrzegał „modyfikującą rolę druku” i to, że „brzmienie słowa wchodzi w bliższy związek z jego wydrukowaną postacią”, uważał jednak, że nie należy sięgać po tego typu zabiegi (podkreślenie moje), gdyż wprowadzają one „pewne zanieczyszczenie w całość dzieła sztuki literackiej” (podkreślenie RI, por. Ingarden 1973). Jednak przyjęcie założenia, że tworzywem literatury jest także język w formie zapisanej, uświadamia nam, że zabiegi te mogą być świadomie stosowanymi środkami wyrazu. Sprawia też, że utwory dotąd neutralizowane za pomocą etykiety „eksperymentalne” i niejako spychane na „obrzeża” literatury, znajdują się w jej głównym nurcie. Zwracam uwagę, że usunięcie czy nawet drobna modyfikacja tego typu zabiegów przynosi w efekcie istotne dla interpretacji skutki. Pokazuję to na przykładzie m.in. powieści Laurence’a Sterne’a *Życie i myśli JW. Tristrama Shandy*, której polskie wydania zniekształcają lub usuwają praktycznie wszystkie materialne niuansy oryginału (czarna czy marmurkowa strona, fizyczna przerwa w paginacji itd.). Zastępują je adnotacjami sprawiającymi, że przewrotna gra realnie istniejącej książki z czytelnikiem zostaje jedynie opisana i rozgrywa się wyłącznie wewnątrz świata przedstawionego.

Podobne rozmywanie granic między fikcją a realnym światem omówiłam w artykule pt. „Chronotope in Liberature” (poz. 7 cyklu), m.in. na przykładzie *Willie Masters’ Lonesome Wife* Williama H. Gassa i *Nieszczęsnych* B. S. Johnsona. Jeśli, zgodnie z Bachtinowskim opisem, „czasoprzestrzeń jako wyrazista materializacja czasu w przestrzeni stanowi ośrodek przedstawieniowej konkretyzacji”, a „czas zyskuje [...] charakter czegoś zmysłowego, naocznego” (Bachtin 1981), to dzięki współgraniu w liberaturze chwytów metatekstualnych z wyglądem książki, czas i miejsce fikcyjnej akcji wydają się momentami przenikać z rzeczywistością czytelnika, zwracając jego uwagę na fizyczny akt czytania.

Ten etap badań podsumowałam w artykule „Liberatura czyli o powstawaniu gatunków (literackich)” (poz. 6 i 6a cyklu), w którym wyróżniłam kilka kluczowych cech utworów literackich. Obejmują one użycie niewerbalnych i typograficznych środków wyrazu, różne typy ikoniczności, w tym ikoniczność diagramatyczną dotyczącą podobieństwa pomiędzy materialną strukturą zapisu a modelem czasoprzestrzeni w świecie przedstawionym (co przekłada się na przestrzenną organizację tekstu), autorefleksyjność czy metatekstualność, polimedialność (hybrydyzację sztuk), ergodyczność oraz specyfikę medium, czyli wykorzystanie swoistych, również materialnych cech nośnika. W poszerzonej wersji tego artykułu (poz. 6a) dodaję jeszcze intencję autorską, dla odróżnienia od podobnych zabiegów dokonywanych przez grafików książkowych na przykład w edycjach bibliofilskich. Artykuł ten został zamieszczony jako posłowie w zredagowanym i przetłumaczonym przez mnie dwujęzycznym tomie esejów i artykułów Zenona Fajfera pt. *Liberatura czyli literatura totalna. Teksty zebrane z lat 1999-2009*

/ *Liberature or Total Literature. Collected Essays 1999-2009* (Kraków, 2010)⁹ (poz. III cyklu), ze wstępem prof. Wojciecha Kalagi. Wraz z dwujęzycznym tomem poezji liberackiej Fajfera *dwadzieścia jeden liter / ten letters* w moim przekładzie, został przygotowany na konferencję International Association of Word and Image Studies na University of Ulster w Belfaście w czerwcu 2010, gdzie zostaliśmy zaproszeni do zorganizowania panelu poświęconego liberaturze („Informacja o działalności”, poz. A.I.9).

Część z zaprezentowanych tam wystąpień stała się podstawą artykułów w tomie *Incarnations of Material Textuality. From Modernism to Liberature*, pod redakcją moją oraz Izabeli Curyłło-Klag. W pierwszym rozdziale tego tomu pt. „Introduction: Modernist Roots of Liberature” (poz. 8 cyklu) omawiam związki liberatury z modernizmem. Porównuję teksty założycielskie: manifest wortycyzmu Wyndhama Lewisa z „Aneksem do słownika terminów literackich” Fajfera, omawiam liberacki charakter magazynu *Blast* i przywołuję McGannowskie interpretacje kolejnych wydań *Cantos* Pounda, w liberacki sposób wykorzystujących kod bibliograficzny, po to by wskazać konkretne przykłady „myślenia książką” obecne w historii literatury. W podsumowaniu omawiam praktyki wydawnicze i strategie funkcjonowania w polu literackim łączące liberaturę z prądami modernistycznymi.

W najnowszej fazie badań skupiłam się na socjologicznych aspektach liberatury jako gatunku, gdyż na ich znaczenie zwracają uwagę współcześni genolodzy. W artykule „Liberatura w polu produkcji kulturowej” (*Teksty Drugie* 3/2015; poz. 9 cyklu, opracowanym w ramach grantu NCN „Literatura polska w świetle teorii Pierre’a Bourdieu”) omawiam habitus Fajfera, i ogólniej twórców liberatury, wskazując, jak swoją interwencją w pole literackie twórca ten doprowadził w nim do zmian wpływających z czasem na zmianę habitusu czytelników. Opisanie nowego gatunku rodzi bowiem nowe oczekiwania i odsłania nowe możliwości odczytań utworów z przeszłości. O tym, że taka zmiana istotnie miała miejsce świadczy jej odnotowanie przez innych aktorów pola literackiego: badaczy, krytyków i dydaktyków literatury, oraz wydawców (seria „Liberatura” licząca obecnie 22 tomy; szczegóły w poz. H.1 wykazu publikacji). Interpretuję tu esej Fajfera z 1999 roku jako gest odcięcia się od innych nurtów literackich i wyraźne zaznaczenie granic nowego zjawiska. To właśnie miało na celu odwołanie się przez niego do kategorii gatunkowych. Z kolei wskazywanie podobnie myślących twórców z przeszłości można rozumieć jako jeden z opisywanych przez Bourdieu mechanizmów konsekracji.

5.3 Wkład w rozwój dyscypliny naukowej – przydatny termin i nowe hasło w *Słowniku rodzajów i gatunków literackich* PWN

Mimo swego początkowo niejasnego statusu teoretycznego, liberatura okazała się przydatnym narzędziem do opisu transgresywnych, „eks-centrycznych” dzieł, niemieszczących się w ramach dotychczas opisywanych gatunków, dzieł zarówno z przeszłości (takich jak *Tristram Shandy* Sterne’a, iluminowane księgi Blake’a, *Rzut kośćmi* Mallarmégo, *Finnegans Wake* Joyce’a, *Sto tysięcy miliardów wierszy* Queneau, utwory Gassa, Sukenicka, Federmana, B.S. Johnsona czy Pereca, a na polskim gruncie np. Wyspiańskiego czy Schulza), jak

⁹ Jego wersja, poszerzona o „intencyjność”, została przedrukowana w tomie *Od liberatury do e-literatury*, pod red. M. Górskiej-Olesińskiej i E. Wilka (Opole, 2011, poz. 6a cyklu do oceny).

i współczesnych (np. wspomniane powieści Halla, Foera, Danielewskiego i Thirlwella, kolażowa poezja Herty Müller i twórców zaliczanych wcześniej do book-artu, jak Radosław Nowakowski i Andrzej Bednarczyk).

Użyteczność terminu potwierdza najnowsza edycja *Słownika rodzajów i gatunków literackich* PWN z 2012 roku pod redakcją Grzegorza Gazdy, zawierająca obszerne hasło poświęcone liberaturze pióra Agnieszki Przybyszewskiej (str. 521-526). Łódzka badaczka od lat zajmuje się tym zagadnieniem; jest autorką kilkunastu artykułów na ten temat, poświęciła mu również pracę magisterską i doktorat, na podstawie którego opublikowała w 2015 roku monografię *Liberackość dzieła literackiego* (Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, seria „Sztuka. Media. Kultura” pod red. R. Kluszczyńskiego). Nie mniej cenny wkład w rozumienie liberatury wniósł semiotyk i literaturoznawca Wojciech Kalaga, który jest autorem wstępu do zredagowanego przeze mnie zbioru tekstów źródłowych Zenona Fajfera (2010). Poświęcił jej również obszerny artykuł pt. „Tekst hybrydyczny. Polifonie i aporie doświadczenia wizualnego” w tomie *Kulturowe wizualizacje doświadczenia* pod redakcją W. Boleckiego i A. Dziadka (w serii „Z dziejów form artystycznych w literaturze polskiej” Instytutu Badań Literackich), a także monograficzny numer założonego przez siebie czasopisma *Er(r)go. Teoria | Literatura | Kultura* (nr 32, 1/2016) pod moją gościnną redakcją¹⁰. Obecnie pod jego opieką Łukasz Matuszyk z UŚ¹¹ przygotowuje kolejny doktorat na temat liberatury. Z kolei w monografii *The Novel as the Book* (Wyd. KUL, Lublin 2013) Grzegorz Maziarczyk zestawia liberaturę z koncepcją literatury multimodalnej Alison Gibbons, przywołując formułowane przeze mnie i Fajfera postulaty teoretyczne na tle innych teorii odnoszących się do materialnych i przestrzennych aspektów powieści.

Koncepcja liberatury znalazła zastosowanie wśród badaczy różnych dyscyplin: literaturoznawców, filologów, semiotyków, kulturoznawców i historyków sztuki, którzy sięgają po nią, by zreinterpretować pozycje wpisane już w historię literatury lub by za jej pomocą opisywać współcześnie powstające utwory. Do liberatury odwoływali się np. japońska polonistka Ariko Kato i belgijski slawista Kris van Heuckelom, pisząc o twórczości Brunona Schulza i Jonathana Safrana Foera. Włoski polonista i komparatysta Emiliano Ranocchi omawia liberaturę w kilku artykułach, np. „Liberatura tra avanguardia e tradizione. Bilancio del primo decennio” w tomie *Avanguardie e tradizioni nel XX e XXI sec. Tra Polonia, Italia e Europa* pod redakcją Mariny Ciccarini, Leszka Kuki i Luigi Marinello (Roma, 2013, str. 255-275). Odnoszą się do niej wspomniani badacze książki artystycznej, Sarah Bodman i Tom Sowden z University of the West of England (m.in. w *A Manifesto of the Book*, Impact Press, Bristol 2010), czy zauważająca znaczenie liberatury dla praktyk edytorskich i literackiego eksperymentu Annette Gilbert w *Publishing as Artistic Practice* (Sternberg Press, Berlin 2016). Koncepcję tę omówiły także czasopisma naukowe w Rosji i na Ukrainie (np. A.P. Guseva „Либература как новый жанр художественной литературы”, *Вестник Московского государственного лингвистического университета* nr 17 (703)/2014). Doczekała się nawet hasła w anglojęzycznej Wikipedii: <https://en.wikipedia.org/wiki/Liberature> [dostęp: 9 stycznia 2017].

¹⁰ Zawarty w nim mój artykuł „Hydra czy hybryda? Liberatura jako gatunek (jednak) literacki” (poz. C.6 w wykazie) syntetycznie przedstawia główne tezy opisanej już monografii.

¹¹ Matuszyk opublikował także kilka artykułów o liberaturze, ostatnio „Mathematics and Liberature: Fajfer's *Ten Letters*” w *Journal of Language and Cultural Education* nr 4 (2) 2016, str. 153-166.

Spośród rodzimych badaczy nawiązujących do liberatury, poza Kalagą i Przybyszewską wspomnieć należy znawców i propagatorów literatury nowych mediów, skupionych głównie wokół czasopisma *Ha!art* i magazynu internetowego *Techsty*: Piotra Mareckiego, Mariusza Pisarskiego, Łukasza Jeżyka, Annę Nacher, Bogusławę Bodzioch-Bryłę czy Monikę Górską-Olesińską – redaktor naukową tomów *Od liberatury do e-literatury* (Opole 2011) oraz *Liberatura, e-literatura i... Remiksy, remediacje, redefinicje* (Opole 2012), będących pokłosiem dwóch ogólnopolskich interdyscyplinarnych konferencji naukowych pod hasłem „Od liberatury do e-literatury”, zorganizowanych w latach 2009 i 2011 przez Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Opolskiego (na których wygłaszałam wykłady gościnne).

Koncepcję tę wykorzystywali także: Zbigniew W. Solski, postulujący spojrzenie z liberackiej perspektywy na publikację rękopisu *Kartoteki* Tadeusza Różewicza, Marta Szymor-Rólczak, pisząc o liberackich aspektach *Świata według T.S. Spiveta* Reifa Larsena, czy Jakub Kornhauser, zestawiający liberaturę i wizję hiperksięgi Fajfera z pokrewnymi zjawiskami w literaturze rumuńskiej. Z poszerzonej perspektywy badawczej, umiejscawiając liberaturę na styku poezji konkretnej, teorii sztuki i nowych mediów, zagadnienie to ujmuje Małgorzata Gryglicka Dawidek. Zredagowała ona tom artykułów *Tekst-tura. Wokół nowych form tekstu literackiego i tekstu jako dzieła sztuki* (Kraków 2005), a wydana w 2012 roku *Historia tekstu wizualnego* jej autorstwa zawiera obszernie omówienie teorii oraz interpretacje utworów liberackich, w tym szczegółową analizę *Oka-leczenia*. Warto również dodać, że wyodrębniono i opisano osobny styl *liberacki*, którego charakterystykę można odnaleźć w opracowaniu *Pejzaż stylowy nowej literatury polskiej* Elżbiety Dąbrowskiej (Opole 2012) oraz w *Stylach współczesnej polszczyzny. Przewodniku po stylistyce polskiej* (red. E. Malinowska, J. Nocoń, U. Żydek-Bednarczuk, Kraków 2013).

Liberatura okazała się też inspirująca dla badaczy z innych dyscyplin i środowisk naukowych, nawet tak odległych od tradycyjnej humanistyki jak Politechnika Wrocławska. Na łamach wydawanego tam transdyscyplinarnego, anglojęzycznego czasopisma *Systems* ukazał się artykuł Christiana A. Dumaisa „Would You Like to Save Your Game Now? The Replayability of Liberature” (vol. 13, nr 1-2/2008). Z kolei w 2015 roku nowopowstałe *Czasopismo pedagogiczne*, publikowane przez Akademię Pomorską w Słupsku, w numerze specjalnym „Ciało Tekst Przestrzeń” pod gościnną redakcją naukową Moniki Jaworskiej-Witkowskiej anonsuje się, że „zdecydowanie oryginalnym elementem struktury pisma jest dział liberatury”, czyli „miejsce, gdzie spotyka się tekst, ciało i przestrzeń”¹².

Zarówno samo pojęcie, jak i liberatura jako jeden z nurtów współczesnego życia literackiego znajduje się w programach kursów wielu polonistyk i filologii obcych w Polsce, a także pojawia się w ośrodkach naukowych we Włoszech, Francji, Japonii, Wielkiej Brytanii czy USA (por. szczegółowe omówienie w moim artykule „Liberatura w polu produkcji kulturowej”, *Teksty Drugie* nr 3/2015). Liberatura trafiła również do programów szkolnych – w 2009 roku periodyk *Polonistyka* (nr 2/2009) zaproponował omawianie z licealistami książki-butelki *Spoglądając przez ozonową dziurę* Fajfera. Liberatura bywa jednym z tematów proponowanych do opracowania na olimpiadę polonistyczną i maturę ustną z języka polskiego, a poświęcony jej rozdział znalazł się w podręczniku do klas III

¹² Czasopismo dostępne pod adresem <http://czasopismopedagogiczne.edu.pl/index.php/cp/issue/view/15> [dostęp 28 kwietnia 2017].

gimnazjum: *Po polsku. Literatura, język, komunikacja* (red. L. Adrabińska-Pacula, A. Hacia, J. Malczewska, J. Olech, Wydawnictwa Szkolne PWN, Warszawa, 2011). Wreszcie w niedawno opublikowanej monografii *Życie literackie w Krakowie w latach 1893-2013* Jacek Olczyk poświęca liberaturze osobny podrozdział, doceniając jej wkład w kulturę Krakowa oraz podkreślając nowatorstwo i uniwersalny charakter tej koncepcji.

5.4 Upowszechnienie koncepcji i działalność popularyzatorska – wkład w kulturę

Poza szeregiem publikacji wyrazem rosnącego zainteresowania liberaturą ze strony badaczy literatury, krytyków i publiczności literackiej były liczne prezentacje tego zjawiska na konferencjach i festiwalach w kraju i za granicą. Ograniczając się do wydarzeń z ostatniej dekady, wspomnę, że liberatura była jedną z wizytówek najnowszej polskiej literatury podczas Europejskiego Kongresu Kultury we Wrocławiu we wrześniu 2011 roku, a wystawa literatury i warsztaty przez nas prowadzone cieszyły się dużym zainteresowaniem¹³. Jako oryginalne i unikatowe zjawisko odegrała też rolę w staraniach Krakowa o przyznanie tytułu Miasta Literatury UNESCO¹⁴, otrzymanego w roku 2013. Na oficjalnej stronie Krakow UNESCO City of Literature można znaleźć szereg odwołań do liberatury¹⁵; wyrazem uznania było także przyznanie jej twórcom ławek poetyckich na krakowskich Plantach w ramach projektu Kody Miasta¹⁶.

Zainteresowanie liberaturą i powstającymi w tej estetyce utworami zaowocowało zaproszeniami do USA i Azji. W październiku 2011 roku, z inicjatywy prof. Kathleen Walkup, wraz z Zenonem Fajferem przeprowadziłam 15-godzinne seminarium w ramach studiów magisterskich w Mills College (Oakland w Kalifornii), których efektem była liberacka książka *Sonnet of Sonnets* wydana w USA przez Eucalyptus Press. Poza wystąpieniami gościnnymi na tejsze uczelni, wykłady o liberaturze oraz prelekcje popularyzatorskie wygłaszałam także w School of the Arts Institute w Chicago, University of Arts w Filadelfii, w galerii Central Booking w Nowym Jorku i klubie *Kuriera Polskiego* (por. informacje o działalności popularyzatorskiej, część C). Towarzyszyły one zaaranżowanym przez nas wystawom książek liberackich i prezentacjom poezji. Miesiąc później, w listopadzie 2011 roku, wzięliśmy z kolei udział w 11. Taipei Poetry Festival na Tajwanie, gdzie prezentowaliśmy naszą twórczość oraz zbiory krakowskiej Czytelni Liberatury uzupełnione o liberackie dzieła pisarzy tajwańskich. Następnie w grudniu 2011 na zaproszenie Katedry Polonistyki Uniwersytetu w Tokio przedstawiłam koncepcję liberatury badaczom japońskim, a tekst mojego wystąpienia został opublikowany w piśmie uniwersyteckim *Renyxa* w tłumaczeniu prof. Koichi Kujamy.

Poza wspomnianymi już konferencjami w Bristolu (2009), „Displaying Word and Image” w Belfaście (2010), „Material Meanings” w Canterbury (2012) czy „Spaces of the Book” w Cambridge (2013) wygłaszałam również wykłady gościnne na uczelniach we

¹³ Materiały poświęcone liberaturze dostępne na oficjalnej stronie Europejskiego Kongresu Kultury: http://www.culturecongress.eu/people/bazarnik_fajfer [dostęp 28 kwietnia 2017].

¹⁴ Temat liberatury pojawia się w oficjalnym wniosku aplikacyjnym Krakowa, dostępnym pod adresem: <http://www.cityofliterature.com/wp-content/uploads/2014/04/KrakowBidDoc.pdf> [dostęp 28 kwietnia 2017]

¹⁵ <http://miastoliteratury.pl/miasto-literatury/zycie-literackie/miejsca-literackie-w-krakowie/> [dostęp 28 kwietnia 2017].

¹⁶ Ławka Katarzyny Bazarnik: <http://kody.miastoliteratury.pl/b/katarzyna-bazarnik> oraz ławka Zenona Fajfera: <http://kody.miastoliteratury.pl/b/zenon-fajfer> [dostęp 28 kwietnia 2017].

Włoszech, Bułgarii, Rumunii i Hiszpanii, podczas seminariów naukowych: „The poem as book as art” w Vlaams-Nederlands Huis deBuren w Brukseli oraz na spotkaniu międzynarodowej grupy badawczej „The Book as an Enhanced Space of Communication and Conception” na paryskiej Sorbonie (szczegółowy wykaz w załączonej informacji o działalności, część A.II-III). Ponadto, wspólnie z Zenonem Fajferem wielokrotnie prezentowałam literaturę na krajowych i zagranicznych festiwalach, m.in. podczas Festiwalu Conrada i pierwszej edycji zainicjowanego przez nas w Krakowie Festiwalu Literackiego Ha!wangarda w 2010 roku, na Dumbo Arts Festival w Nowym Jorku i After Miłosz Festival w Chicago w 2011, w ramach 21. Semaines polonaises w Tuluzie w 2012, 4. Höfleiner Donauweiten Poesiefestival w Wiedniu w 2013, 5. Festiwalu im. Eliasa Canettiego w Ruse (Bułgaria) w 2014, The Second Brussels International Underground Poetry Fest w Brukseli w 2015, i podczas Ha!wangarda New York Festlab, czyli nowojorskiej edycji Ha!wangardy we wrześniu 2016, podczas której wystawy, prezentacje poezji, warsztaty i wykłady na temat literatury i literatury nowych mediów przyciągnęły licznych przedstawicieli amerykańskiej awangardy literackiej (por. informacje o działalności popularyzatorskiej, część C).

5.5 Liberatura – teoria w praktyce

Jak wspomniałam, idea ma także wymiar praktyczny. W 2003 roku publikacją (*O*)*patrzenia* zainicjowałam wspólnie z Z. Fajferem serię „Liberatura” w wydawnictwie Korporacja Ha!art; drugą pozycją była poemat w butelce Fajfera *Spoglądając przez ozonową dziurę* (2004). Seria ma na celu pokazanie w praktyce teoretycznych założeń opisywanego przez nas gatunku. Od początku zależało nam na publikowaniu innych autorów, w tym zwłaszcza klasyki. Tak doszło do pierwszego poprawnego typograficznie i edytorsko dwujęzycznego wydania *Rzutu kośćmi* Stéphane’a Mallarmégo w nowym przekładzie Tomasza Różyckiego, ze wstępem Michała Pawła Markowskiego (2005), a potem do publikacji kolejnych tytułów. Do końca 2016 roku ukazały się ogółem 22 pozycje¹⁷, w tym *Sto tysięcy miliardów wierszy* Raymonda Queneau w przekładzie Jana Gondowicza (2008), drugie, poprawione wydanie *Życia instrukcji obsługi* Georges’a Pereca w przekładzie Wawrzyńca Brzozowskiego (2009), *Podwójna wygrana jak nic* Raymonda Federmana w przekładzie Jerzego Kutnika (2010), dwie powieści: *Nieszczęśni* (2008) i *Przełożona w normie* (2010) praktycznie nieznanego dotychczas w Polsce brytyjskiego pisarza B. S. Johnsona (w moich przekładach), pierwsze w świecie tłumaczenie wierszy-kolaży niemieckiej noblistki Herty Müller w przekładzie Artura Kozucha (2010; ostatnio omówione w monografii Agnieszki Reszki *Recepcja powieści Herty Müller w Polsce*, 2017), czy uchodzące za nieprzekładalne *Finnegans Wake* Jamesa Joyce’a, opublikowane w 2012 roku pod tytułem *Finneganów tren* w przekładzie Krzysztofa Bartnickiego, pod moją redakcją naukową (ta ostatnia pozycja wzbudziła ogromne zainteresowanie nie tylko środowiska naukowo-literackiego, ale także mediów). Seria „Liberatura”, umieszczona przez krytyka Leszka Bugajskiego w kategorii „pereł” 2007 roku jako „najbardziej zaskakująca seria wydawnicza” w Polsce, w 2011 roku znalazła się wśród najważniejszych wydarzeń literackich krakowskiej *Gazety Wyborczej*. Wydane w niej książki doczekały się kilku nagród i wyróżnień; na przykład *Nieszczęśni* w moim przekładzie otrzymali jedną z pięciu nagród

¹⁷ Ich pełny spis podaję w wykazie publikacji w części B.7 wykazu publikacji, w poz. „Współredakcje serii”.

„Pióro Fredry” na Wrocławskich Targach Dobrej Książki w 2008 roku, a *Finneganów tren* – nagrodę *Literatury na Świecie* za rok 2012.

Poza redagowaniem serii, wspólnie z Fajferem doprowadziliśmy w październiku 2002 roku do utworzenia pierwszej Czytelni Liberatury, początkowo w Małopolskim Instytucie Kultury, a obecnie w Artetece Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Krakowie, przy Małopolskim Ogrodzie Sztuki¹⁸. Na jej księgozbiór składają się nasze prywatne zbiory oddane w depozyt oraz pozycje zakupione z grantów i środków własnych biblioteki. Czytelnia gromadzi dzieła, których autorzy świadomie wykorzystywali „retorykę materialności”, a także opracowania krytyczne i teoretycznoliterackie dotyczące przestrzennych, wizualnych i ikonicznych aspektów literatury, przyciągając swoimi zasobami badaczy z Polski i z zagranicy¹⁹. Odbywają się tam prezentacje twórczości oraz prelekcje i wykłady, w czasie których przybliża się literaturę uczniom i studentom (m.in. polonistyki, edytorstwa, komparatystyki, elektronicznego przetwarzania informacji, czy Akademii Sztuk Pięknych), jak również szerokiej publiczności. Po kilkunastu latach istnienia Czytelnia Liberatury stała się jedną z wizytówek literackiego Krakowa²⁰. A o samej literaturze napisano, że „jest bez wątpienia jednym z ważniejszych zjawisk na mapie literatury i literaturoznawstwa ostatnich dwóch dekad”²¹.

6. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych i artystycznych

6.1 Badania komparatystyczno-kulturoznawcze

Seria „Liberatura” ma wyraźny wymiar komparatystyczny, gdyż obok współcześnie powstających po polsku książek ukazują się w niej utwory tłumaczone z języków: angielskiego, niemieckiego i francuskiego (w planach wydawniczych są kolejne książki anglojęzyczne, a także przekłady z literatur bałkańskich czy chińskiego), i w dużej mierze taki charakter mają wstępy i posłowania do książek w niej publikowanych, np. S. Mallarmego, St. Czerwca, B. S. Johnsona czy Herty Müller. Znaczenie serii i samej koncepcji liberatury dla edytorstwa i literaturoznawstwa porównawczego poruszyłam m.in. w dwóch artykułach, służących prezentacji tej idei w kręgach badaczy zagranicznych:

- 1) リベラトゥラ——テキストと書物の形を統合する新しい文学ジャンル (久山 宏一訳) (Liberatura: gatunek literacki integrujący tekst z formą książki). Tłum. z języka polskiego Koichi Kuyama). 『れにくさ』. *Renyxa*. Ренукса [czasopismo naukowe Faculty of Letters, University of Tokyo], 3 (2012). <<http://repository.dl.itc.u-tokyo.ac.jp/dspace/handle/2261/51961>>. Str. 207-225.

¹⁸ Księgozbiory literackie powstały również w Bydgoszczy (przy Miejskim Ośrodku Kultury), w Poznaniu (w bibliotece Uniwersytetu Adama Mickiewicza) czy w Mills College w Oakland (USA). Osobnym zbiorem literatury dysponuje także Biblioteka Jagiellońska.

¹⁹ Por. publikacje Sarah Bodman z Centre for Fine Print Research University of the West of England w Bristolu, czy ostatnio raport z wizyty studyjnej w ramach kwerendy doktorskiej Sally-Shakti Willow z września 2016 r. „Liberature: Literature in the Form of the Book”, 14.09.2016, blog *Utopia Now: Co-Creative Writing* <https://sallyshaktiwillow.wordpress.com/2016/09/14/liberature-literature-in-the-form-of-the-book/> [dostęp 28 kwietnia 2017].

²⁰ Strona www Krakow UNESCO City of Literature: <http://miastoliteratury.pl/miasto-literatury/zycie-literackie/miejsca-literackie-w-krakowie/czytelnia-liberatury/> [dostęp 28 kwietnia 2017]

²¹ Ewelina Chodakowska, „Odpowiednie dać słowu... ciało”, *Czas Kultury* nr 1/2015, str. 164.

- 2) "Liberature: literature in the space of the book [w:] *Les espaces du livre: supports et acteurs de la création texte/image (XXe–XXIe siècles)* = *Spaces of the book: materials and agents of the text/image creation (20th–21st centuries)*. Red. Isabelle Chol, Jean Khalfa. Oxford-Wien: Peter Lang, 2015, str. 25-42.

Pierwszy z nich to tekst wykładu gościnnego wygłoszonego przez mnie na Uniwersytecie Tokijskim w grudniu 2011 roku (poz. A.III.8 „Informacji o działalności”). Drugi ukazał się w komparatystycznej serii „European Connections” w niemieckim wydawnictwie naukowym Peter Lang. Rozpaczynam go interpretacją głośnego wiersza w butelce *Spoglądając przez ozonową dziurę* Fajfera, po czym przedstawiam koncepcję liberatury oraz redagowaną przez nas serię, wyjaśniając pokrótce liberacki charakter poszczególnych tytułów. Moje pozostałe artykuły o charakterze komparatystycznym obejmują:

- 3) „‘A Fish in Heraclitus River’. On Wisława Szymborska's *Life and Musardrie*”, tłum. na szkocki Kenneth D. Farrow. *Lallans. The Journal of Scots Airts and Letters*, nr 75, lipiec 2009, str. 94-98.
- 4) „Who's he when he's at home? The Figure of the Central-European Jew in Joyce's and Perec's Fiction”. *Praharfeast. James Joyce in Prague*. Eds. David Vichnar, David Spurr, and Michael Groden. Prague: Litteraria Pragensia, 2012. Str. 162-170.
- 5) „Cage i liberatura” [w:] *Cage100. Materiały z sympozjum z okazji stulecia urodzin Johna Cage'a*, red. Jerzy Kutnik, Lublin: Ośrodek Międzykulturowych Inicjatyw Twórczych ROZDROŻA, 2015. Str. 241-252.

Wraz z Bożeną Kucałą i Robertem Kuskiem jestem również redaktorem naukowym serii o charakterze komparatystycznym: „Topografie (po)nowoczesności. Studia nad XX i XXI-wieczną powieścią anglojęzyczną” w Wydawnictwie Uniwersytetu Jagiellońskiego.

6.2 Twórczość Jamesa Joyce'a

Innym, znaczącym obszarem mojej aktywności naukowej jest badanie twórczości Jamesa Joyce'a. Poświęcona jej była już moja praca magisterska, w której opracowałam leksykon polonizmów w *Finnegans Wake* (opublikowany w 1998 roku w tomie *Wokół Jamesa Joyce'a* pod moją redakcją oraz w japońskim periodyku joyce'ologicznym *The Abiko Quarterly with James Joyce Finnegan's Wake Studies*, 2000), a także praca doktorska pt. „Some Aspects of Spatiality of the Literary Work as Exemplified by James Joyce's *Giacomo Joyce, Ulysses* and *Finnegans Wake*” (with a reference to L. Sterne, S. Mallarmé, B. S. Johnson and R. Federman)” z roku 2006 (obroniona w lutym 2007). Na jej podstawie opublikowałam monografię autorską *Joyce and Liberature* (Praga 2011). Została ona zauważona i zrecenzowana w *James Joyce Broadsheet*, a zaproponowana przeze mnie geograficzno-przestrzenna interpretacja struktury *Finnegans Wake* upowszechniła się wśród badaczy tego dzieła; m.in. z tego powodu najnowsze wydania książki Joyce'a w Oxford University Press (pod red. Finna Fordhama, z którym współpracowałam w czasie jego zatrudnienia w Instytucie Filologii Angielskiej UJ) zachowują strukturę pierwszego wydania, przygotowanego pod nadzorem autora. Ostatnio do wyników moich analiz odnosił się w pracy doktorskiej pt. „Geometry and topography in James Joyce's *Ulysses* and *Finnegans Wake*” Ciaran McMorran z University of Glasgow²².

²² Por. <http://theses.gla.ac.uk/7385/7/2016mcmorranphd.pdf> [dostęp 28 kwietnia 2017].

Od 1996 r. regularnie biorę aktywny udział w James Joyce Symposia i seminariach w tej dziedzinie. W lipcu 2007 r. zostałam zaproszona jako wykładowca do 11th James Joyce Summer School organizowanej przez Uniwersytet w Trieście (Włochy). Jestem członkinią International James Joyce Foundation; w 2012 roku byłam nominowana do zarządu tej fundacji. Jeszcze przed uzyskaniem doktoratu zainicjowałam w Polsce serię konferencji i paneli tematycznych poświęconych twórczości Joyce'a i pisarzy awangardowych pt. „Bloomsday w Krakowie” (szczegółowy wykaz w załączniku nr 2 – informacja o działalności badawczo naukowej, część A.I)²³. Dotychczas odbyło się 7 takich konferencji i 3 panele tematyczne, z czego jedna konferencja oraz 3 panele miały miejsce po obronie doktoratu. Poza wspomnianą monografią oraz pracami z obszaru komparatystyki (por. 6.1), humanistyki cyfrowej (por. 6.3) i komentarzami do przekładów Joyce'a (por. 6.4), po doktoracie opublikowałam na temat twórczości irlandzkiego pisarza jeszcze 2 artykuły naukowe i 5 popularnonaukowych, 1 pozycję dydaktyczną, 1 recenzję, a także współredagowałam 3 pozycje (w tym jedną książkową):

monografia:

- 1) *Joyce and Liberature*. Prague, Czech Republic: Litteraria Pragensia, 2011. Str. 193. (8,5 ark. wyd.; recenzent wydawniczy prof. dr hab. Martin Prohazka, Uniwersytet Karola w Pradze).

artykuły naukowe:

- 2) „Joyce, Liberature and Writing of the Book”. *Hypermedia Joyce Studies*, vol. 8, no 2, 2007. www.hjs.ff.cuni.cz/archives/v8_2/main/essays.php?essay=bazarnik (artykuł ten streszczał główne tezy przygotowywanej wówczas przez mnie monografii *Joyce and Liberature*, opublikowanej w 2011 roku)
- 3) „Siedem spojrzeń na *Finnegans Wake*”. *Dziewięć odsłon literatury brytyjskiej. Wiek XX po współczesność*. Red. M. Bleinert. Kraków: WUJ, 2013. Str. 39-50.

artykuły popularnonaukowe

- 4) „‘Imaginytywne itinerarium’ przez *Finnegans Wake* (na marginesie przekładu Krzysztofa Bartnickiego)”. *Pismo literacko-kulturalne „Portret”*, nr 3 (25), 2007. Str. 14-32.
- 5) „Trzy kwarki dla nocnych Marków” (wspólnie z Zenonem Fajferem). Posłowie do *Finneganów trenu* w przekładzie Krzysztofa Bartnickiego, Kraków: Korporacja Ha!art 2012, s. I-IV.
- 6) „Finnegansowe ABC”. *Dwutygodnik.com* nr 77, 03/2012.
<<http://www.dwutygodnik.com/artykul/3256-finnegansowe-abc.html>>
- 7) „Niebieska księga z Eccles w krzywym zwierciadle *Finnegans Wake*”. *eleWator* nr 1 (1/2012). Str. 42-49.
- 8) „W mrokach przestępnej nocy”, *Tygodnik Powszechny, Magazyn literacki* nr 10 (3269), 4 marca 2012. Str. 7.

²³ Moje wcześniejsze badania i działalność popularyzatorska jeszcze sprzed doktoratu zostały omówione w dwutomowej pracy *The Reception of James Joyce in Europe* (t. I, ed. G. Lernout and W. Van Mierlo, London, New York: Thoemmes Continuum, 2004, str. 226, 228-9, 298-299).

publikacja dydaktyczna

- 9) Bazarnik, Katarzyna i Zenon Fajfer. „*Ulysses*. James Joyce. (34) Throughout the book people keep running into each other – paths meet, diverge, and meet again. Document the use of synchronization throughout the novel.” *The Nabokov Paper. A Project*. Red. Kate Briggs i Lucrezia Russo. Seria „Information as Material”, 2013 Str. 92-98 i zakładka na skrzydełku tylnej okładki. Format A4.

recenzja

- 10) “Julián Ríos *The House of "Ulysses": a novel*” [recenzja], *James Joyce Quarterly*, 2011 t. 49 nr 1, str. 179-181. (czasopismo na liście C MNiSW)

redakcje (książka)

- 11) *James Joyce and After. Writer and Time*. Red. Katarzyna Bazarnik i Bożena Kucała. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2010. ISBN 978-1-4438-2072-1. Objętość: 220 str.

redakcje (działy w czasopismach)

- 12) współredakcja działu „James Joyce, czyli portret artysty z czasów masowego pielgrzymstwa polskiego do Hibernii”. *Pismo literacko-kulturalne Portret* nr 3 (25)/2007. Str. 8-85.
- 13) *JESELL: Jena Electronic Studies in English Language and Literatures*. Special issue: papers from the Second James Joyce Panel, Conference Thirteen, Kraków, 24-26 kwietnia 2014, nr 1/2015. Red. Katarzyna Bazarnik i Christian Wehmeier. Objętość: 45 str.

W swoim dorobku mam również szereg konsultacji naukowych projektów wydawniczych i artystycznych związanych z Joyce’em. Służyłam m.in. jako konsultant naukowy wydawnictwa Znak przy wznowieniu przekładu *Ulyssesa* (jeszcze w 2004 roku). Byłam wieloletnim konsultantem tłumacza Krzysztofa Bartnickiego, autora polskiego przekładu *Finnegans Wake*, oraz redaktorem naukowym, adiutorem i korektorem *Finneganów trenu*. Jego publikacja w prowadzonej przez mnie i Zenona Fajfiera serii „Liberatura” stała się w 2012 roku wydarzeniem wydawniczym, które odbiło się głośnie echem nie tylko w kraju, ale i za granicą (ogółem ukazało się w Polsce ponad 40 recenzji, artykułów i not w dziennikach ogólnokrajowych i lokalnych oraz czasopismach opinii, w audycjach radiowych i TV²⁴, pisano o nim także w *The Irish Times*). Od lat popularyzuję tę wymagającą literaturę poprzez wykłady, warsztaty, wystawy czy udział w audycjach radiowych i telewizyjnych (por. szczegółowy wykaz w dołączonej informacji o działalności naukowo-badawczej i popularyzatorskiej w części C.II-VI).

6.3 Zastosowanie humanistyki cyfrowej do badań literaturoznawczych

Zaproponowany przez mnie geograficzno-matematyczny model struktury *Finnegans Wake* wzbudził zainteresowanie grupy badawczej fizyków pod kierunkiem prof. dr hab. Stanisława Drożdża z Instytutu Fizyki Jądrowej PAN, zajmujących się badaniami systemów złożonych,

²⁴ Linki dostępne na stronie książki w portalu wydawnictwa Ha!art <http://www.ha.art.pl/wydawnictwo/katalog-ksiazek/2201-james-joyce-finneganow-tren.html>

również w dziełach literackich. Na jego zaproszenie dołączyłam do tego zespołu w roku 2013. Dzięki znajomości języka Joyce'a byłam w stanie zaproponować przekonujące interpretacje dość zaskakujących dla fizyków wstępnych wyników ich badań, wiążąc je ze specyfiką techniki strumienia świadomości. W dalszych analizach wyniki opracowane od strony matematycznej wskazywały na wielofraktalną budowę powieści Joyce'a, charakterystyczną dla naturalnych systemów złożonych, takich jak np. kompozycje muzyczne czy częstotliwość fal mózgowych, opisywanych za pomocą funkcji wykładniczych. Zwłaszcza *Finnegans Wake* okazało się pod tym względem tekstem wyjątkowo regularnym (o strukturze multifraktalej), podobnie jak „druga połowa” *Uliksa*, co dostarczyło empirycznych dowodów na opisywane w dotychczasowej literaturze przedmiotu swoiste „pęknięcie stylistyczne” tej powieści na część „modernistyczną” i „postmodernistyczną”²⁵. To dało nam asumpt do postawienia i zbadania hipotezy, że wielofraktalną budową (związaną z charakterystycznym „rytmem” długości zdań) mogą cechować się również inne powieści prozy strumienia świadomości²⁶. Istotnie, jak się wydaje, wiele utworów zaliczanych do tego podgatunku wykazuje tendencję do multifraktalności. Ostatecznie rezultaty naszych badań przedstawiliśmy w artykule:

- 1) „Quantifying origin and character of long-range correlations in narrative texts” opublikowanym w *Information Sciences* w 2016 r. (45 pkt. na liście A MNiSW)

Co warto podkreślić, został on zauważony nie tylko w środowisku naukowym (mimo stosunkowo świeżej daty publikacji został już kilkakrotnie zacytowany), ale również przez massmedia. Artykuły popularnonaukowe opisujące nasze badania ukazały się w brytyjskim dzienniku *The Guardian*²⁷, w *Gazecie Wyborczej*²⁸ i wielu portalach internetowych poświęconych popularyzacji nauki (m.in. Open Culture²⁹, Science Daily³⁰, Phys.Org³¹, serwis PAP Nauka w Polsce³², itd.)

Mój kolejny projekt z obszaru humanistyki cyfrowej (*digital humanities*) przygotowany został wspólnie z dr. Janem Rybickim (Instytut Filologii Angielskiej UJ), dr. hab. Maciejem Ederem (Instytut Języka Polskiego PAN) i dr. Jamesem O'Sullivanem

²⁵ Por. Brian McHale, *Constructing Postmodernism*, London: Routledge, 1992; Agnieszka Graff, *This Timecoloured Place*, Frankfurt am Main, Wien: Peter Lang, 2012.

²⁶ Uzyskane wstępne wyniki były na tyle obiecujące, że zespół ubiegał się o grant w programie Symfonia w roku 2013 r. Nasz wniosek przeszedł do drugiej fazy kwalifikacji, jednak nie uzyskał finansowania m.in. ze względu na wprowadzane wówczas przez rząd oszczędności i redukcję środków na programy NCN-u.

²⁷ Alison Flood, „Scientists find evidence of mathematical structures in classic books”, 27.01.2016, <https://www.theguardian.com/books/2016/jan/27/scientists-reveal-multifractal-structure-of-finnegans-wake-james-joyce> [dostęp 28 kwietnia 2017].

²⁸ Milena Rachid Chehab, „Książki są jak kalafior. Polscy fizycy jądrowi odkryli, że arcydzieła literatury mają budowę fraktalną”, *Gazeta Wyborcza* on-line, 09.02.2016, [dostęp 28 kwietnia 2017] <http://wyborcza.pl/1,75475,19600191,ksiazki-sa-jak-kalafior-polscy-fizycy-jadrowi-odkryli-ze-arcydzieła.html#ixzz3zfH5vHjX>

²⁹ <http://www.openculture.com/2016/03/scientists-discover-that-james-joyces-finnegans-wake-has-an-amazingly-mathematical-multifractal-structure.html> [dostęp 28 kwietnia 2017].

³⁰ Instytut Fizyki Jądrowej im. Henryka Niewodniczanskiego PAN. „The world's greatest literature reveals multifractals and cascades of consciousness.” *ScienceDaily*. ScienceDaily, 21.01.2016. [dostęp 28 kwietnia 2017] <https://www.sciencedaily.com/releases/2016/01/160121110913.htm>

³¹ „The world's greatest literature reveals multifractals and cascades of consciousness”, 26.01.2016 [dostęp 28 kwietnia 2017] <http://phys.org/news/2016-01-world-greatest-literature-reveals-multifractals.html>.

³² „Fizycy odkryli multifraktale... m.in. w dziełach Jamesa Joyce'a”, 22.01.2016 [dostęp 28 kwietnia 2017] <http://naukawpolsce.pap.pl/aktualnosci/news,408115,fizycy-odkryli-multifraktale-min-w-dzielach-jamesa-joycea.html>

(obecnie w Humanities Research Institute, University of Sheffield, Wielka Brytania) i dotyczył stylometrycznych podobieństw między Joyce'em a Flannem O'Brienem. Wyniki opisanych w nim badań zostały przedstawione na dwóch międzynarodowych konferencjach, w tym prestiżowej Digital Humanities 2014 w Lozannie.

Te nowoczesne metody badawcze staram się przekazywać młodszym kolegom. Wspólnie z trzema magistrantami: Dominiką Stankiewicz, Edytą Gaidą i Wojciechem Łukasikiem użyliśmy stylometrii do przeanalizowania pokrewieństw między opowiadaniem klasyków i adeptów tego gatunku, co opisaliśmy w artykule:

- 2) Bazarnik Katarzyna, Edyta Gaida, Wojciech Łukasik, Dominika Stankiewicz. "Dreaming of the short story", w: *Obsessions: a short story anthology*. Red. Katarzyna Bazarnik i Edyta Gaida. Kraków: Korporacja Ha!art, 2015, s. 84-93

Kolejnym, tym razem artystyczno-naukowym projektem z obszaru *digital humanities*, w który byłam zaangażowana, jest eksperymentalna, multimedialna adaptacja filmowa *Finnegans Wake* autorstwa dr Jakuba Wróblewskiego z warszawskiej ASP według mojego scenariusza i z moim udziałem:

- 3) *First We Feel Then We Fall*, multimedialna adaptacja filmowa *Finnegans Wake* Jamesa Joyce'a, reż. Jakub Wróblewski, scenariusz: Jakub Wróblewski i Katarzyna Bazarnik; lektorzy: Katarzyna Bazarnik, Martin Sieminski i Weronika Lewandowska, premiera: 16.06.2016 (XXV Anniversary Joyce Symposium, Londyn), film dostępny na www.firstwefeelthenwefall.com

Wkrótce po londyńskiej premierze film ten został zaprezentowany w ramach konferencji Digital Humanities w Krakowie (lipiec 2016) i na krakowskiej edycji festiwalu Ha!wangarda w październiku 2016 r. Na podstawie tych prezentacji wspólnie z Jakubem Wróblewskim przygotowałam artykuł, który został przyjęty do druku w specjalnym numerze *Digital Scholarship in the Humanities*. Również i ten projekt przyciągnął uwagę krytyków; recenzje i notki ukazały się m.in. na portalach Open Culture³³, Culture.pl³⁴, w czasopiśmie *ArtPapier*³⁵, zaś *Dwutygodnik.pl* uznał go za jedno z wydarzeń roku 2016 w kategorii „multimedia”³⁶.

6.4 Przekład i przekładoznawstwo

Jak już wspomniałam, po uzyskaniu doktoratu kontynuowałam badania nad twórczością Joyce'a, poszerzając je między innymi o aspekt przekładoznawczy. Owocem tego były wystąpienia na krajowych i międzynarodowych konferencjach i sympozjach oraz publikacje w punktowanych czasopismach z list MNiSW, w tym w *James Joyce Quarterly*, oraz rozdziały w monografiach. Doświadczenia te wykorzystałam również w pracy

³³ Josh Jones „James Joyce's *Finnegans Wake* Gets Turned into an Interactive Web Film, the Medium It Was Destined For”, Open Culture, 20 czerwca 2016, <http://www.openculture.com/2016/06/james-joyces-finnegans-wake-gets-turned-into-an-interactive-web-film-the-medium-it-was-destined-for.html> [dostęp 28 kwietnia 2017]

³⁴ Mikołaj Gliński „First We Feel Then We Fall: *Finnegans Wake* On-screen”, Culture.pl, 18 sierpnia 2016 [dostęp 28 kwietnia 2017] <http://culture.pl/en/article/first-we-feel-then-we-fall-finnegans-wake-on-screen>

³⁵ Marek Bochniarz „Jakub Wróblewski + Katarzyna Bazarnik = First We Feel Then We Fall albo: *Finnegans Wake* na wiek XXI”, *ArtPapier* 15 lipca 14 (302) / 2016 [dostęp 28 kwietnia 2017] <http://artpapier.com/index.php?page=artykul&wydanie=305&artykul=5644>

³⁶ Agnieszka Słodownik „Media” w: „Podsumowanie roku 2016”, *Dwutygodnik.com* nr 201, 12/2016, <http://www.dwutygodnik.net/artykul/6930-podsumowanie-2016.html> [dostęp 28 kwietnia 2017]

dydaktycznej, prowadziłam bowiem warsztaty z przekładu literatury eksperymentalnej w Studium Przekładu Literackiego Wydziału Filologicznego UJ i seminaria przekładoznawcze w Instytucie Filologii Angielskiej UJ, a także, na zaproszenie dr hab. Jana Balbierza, na studiach doktoranckich na macierzystym wydziale.

Moje publikacje z tego zakresu obejmują następujące pozycje:

- 1) „Images of Feminity in 'Calypso'. A Case Study of Two Polish Translations”. *Papers on Joyce* 14/2008, Spanish James Joyce Society. Str. 13-26. (10 pkt wg części C wykazu czasopism MNiSW)
- 2) „A Polish Translation of *Finnegans Wake* in Progress.” *James Joyce Quarterly* 47.4 (summer 2010), str. 567-577. University of Tulsa, USA. (15 pkt wg części C wykazu czasopism MNiSW)
- 3) Mihálycsa, Erika, Jolanta Wawrzycka, Fritz Senn, Katarzyna Bazarnik, Erik Bindervoet, Tim Conley, Guillermo Sanz Gallego, Robbert-Jan Henkes, Elena Păcurar, Enrico Terrinoni, THE POLYLOGUE PROJECT: Shortmind”. *Scientia Traductionis*, temat numeru: *James Joyce & Tradução II*, nr 12 (2012). Universidade Federal de Santa Catarina, Florianópolis, Brazylia. Str. 133-164 [czasopismo elektroniczne w wolnym dostępie]. Plik pdf do pobrania pod adresem <http://www.periodicos.ufsc.br/index.php/scientia/article/view/1980-4237.2012n12p133/24030>
- 4) „Excavatory Notes on the Style of Interior Monologue in the Polish Translation of Joyce's *Ulysses*” [w] *Continuity in Language. Styles and Registers in Literary and Non-Literary Discourse*, red. Ewa Willim, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków, 2014, str. 35-47. ISBN 978-83-7571-388-6.
- 5) “Translatorial choices in Zenon Fajfer's 'Postcard from Dublin'”, *Translation Ireland. Journal of Irish Translators' and Interpreters' Association*, tom 19, nr 2, 2014. Str. 150-155. ISSN 1649-7767

Moje publikacje popularno-naukowe z tego zakresu po doktoracie obejmują dwie pozycje:

- 6) „Szczypiorek, szklanka, szkło – Katarzyna Bazarnik rozmawia z Wei-Yun Lin-Górecką, krakowsko-tajwańską poetką i tłumaczką, piszącą po polsku, chińsku i angielsku”. *Ha!art* nr 30/2010. ISSN 1641-7453. Str. 108-110.7)
- 7) *Z notatek tłumaczy liberatury*, *Tygodnik Powszechny*, dodatek specjalny „Gdańskie Spotkania Tłumaczy Literatury”, nr 51-52/2014, 21-28 grudnia 2014, str. 14. <https://www.tygodnikpowszechny.pl/z-notatek-tlumaczy-liberatury-25204>

Ponadto sprawuję opiekę redakcyjną nad przekładami ukazującymi się w serii „Liberatura” oraz – jako opiekun Koła Naukowego Anglistów – nad serią recenzowanych publikacji po Studenckich Warsztatach Tłumaczeniowych:

- 8) *Wkład w przekład: materiały pokonferencyjne 5., 6. i 7. Studenckich Warsztatów Tłumaczeniowych „Zapętni w przekładzie” Kraków 2010-12*. Red. Anna Filipek, Marta Osiecka; opieka naukowa: Katarzyna Bazarnik. Kraków: Korporacja Ha!art, 2013. Str. 277. <http://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/10333>
- 9) *Wkład w przekład 2: materiały pokonferencyjne 8. Studenckich Warsztatów Tłumaczeniowych „Zapętni w przekładzie” Kraków 2013*. Red. Anna Filipek, Marta

Osiecka, Aleksandra Kamińska; opieka naukowa: Katarzyna Bazarnik. Kraków: Korporacja Ha!art, 2014. Str. 341. <http://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/15467>

- 10) *Wkład w przekład 3: materiały pokonferencyjne 9. Studenckich Warsztatów Tłumaczeniowych „Dziewięć muz przekładu”*, Kraków 2014. Red. Anna Filipek, Marta Osiecka, Maja Gwóźdź, Katarzyna Małajowicz; opieka naukowa: Katarzyna Bazarnik. Kraków: Korporacja Ha!art, 2015. Str. 395. <http://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/15090>

Moje zainteresowania translatologiczne mają również wymiar praktyczny. Jestem bowiem autorką przekładów dwóch powieści brytyjskiego pisarza awangardowego z lat 60. ubiegłego wieku, Bryana Stanleya Johnsona – *Nieszczęśni* (Kraków 2008) i *Przełożona w normie* (Kraków 2010), przyczyniając się do wprowadzenia tego praktycznie nieznanego wcześniej a bardzo interesującego pisarza w obieg kultury polskiej. *Nieszczęsnym* towarzyszył mój komentarz:

- 11) „*Nieszczęśni* B. S. Johnsona. Liberacka gra z przypadkiem (słowo od tłumaczki i redaktorki serii)” [w:] B.S. Johnson, *Nieszczęśni*. Tłum. Katarzyna Bazarnik. Wstęp: Krystyna Stamirowska. Kraków: Korporacja Ha!art, 2008. Str. 1-8 (w osobnej składce).

Wspólnie z prof. Krystyną Stamirowską zredagowałyśmy również monograficzny numer *Literatury na Świecie* (7-8/2008) prezentujący jego twórczość, w którym ukazał się mój esej:

- 12) „*Liberackie exegi monumentum* (uwagi na marginesie przekładu *Nieszczęśnych*)”, *Literatura na Świecie* nr 7-8/2008. Str. 244-255.

Na swoim koncie mam także przekłady poezji anglojęzycznej na polski i polskiej na angielski. Są to głównie poezje Zenona Fajfera, w tym opublikowany w serii „Liberatura” tom wierszy *dwadzieścia jeden liter / ten letters* (Kraków 2010) i emanacyjne wiersze elektroniczne, które prezentowaliśmy wspólnie m.in. na Dumbo Arts Festival w Nowym Jorku i After Miłosz Festival w Chicago (USA, 2011), Taipei Poetry Festival (Tajwan, 2011), a ostatnio podczas Electronic Literature Organisation Conference and Festival w Bergen (Norwegia, 2015) i Digital Humanities Conference w Krakowie (2016). Przekładałam także innych autorów, np. wiersz Wisławy Szymborskiej (w artykule wprowadzającym do jej twórczości dla szkockiego czasopisma *Lallans*) czy poezję Michaela Joyce’a i Carolyn Guyer, twórców literatury elektronicznej (w tzw. „radikalnym” numerze 40 pisma Ha!art, prezentującym współczesnych poetów awangardowych z Europy, USA i Azji, który współredagowałam). Obecnie pracuję nad przekładem tomu wierszy anglojęzycznego poety maltańskiego Glena Calleji oraz pełnym przekładem na język angielski hipertekstowego zbioru wierszy Fajfera *Powieki*, którego pierwsze fragmenty zaprezentowaliśmy w Bergen. Z twórcą liberatury ściśle współpracuję także przy pracach nad jego najnowszym, projektem *Zegar Bezczasowości / Clock of Timelessness*, łączącym poezję z architekturą i sztuką nowych mediów. Pierwsza prezentacja tego dwujęzycznego poematu w moim tłumaczeniu odbyła się w 2016 roku podczas Ha!wangarda New York Festlab i spotkała się ze bardzo dobrym przyjęciem³⁷.

³⁷ Por. recenzja Michaela Joyce’a „Międzynarodowe spotkanie pod Zegarem Bezczasowości Zenona Fajfera”: <http://haart.e-kei.pl/projekty/felietony/5001-michael-joyce-o-zegarze-bezczasowosci-zenona-fajfera.html> [dostęp 28 kwietnia 2017]

Podsumowując, mój dorobek po doktoracie, obejmujący łącznie przedstawione do oceny i pozostałe publikacje, liczy:

- 2 monografie autorskie, z których pierwsza została przygotowana na bazie doktoratu
- 7 redakcji i współredakcji tomów zbiorowych oraz numerów czasopism
- redakcje naukowe 2 serii wydawniczych
- 12 artykułów w czasopismach, w tym 5 w czasopismach punktowanych z list MNiSW
- 14 artykułów w tomach zbiorowych
- 2 artykuły i 2 komunikaty w materiałach konferencyjnych opublikowane on-line
- 1 recenzję opublikowaną w czasopiśmie punktowanym z listy C MNiSW,
- 5 tomów zredagowanych przez studentów pod moją opieką, w tym 3 tomy materiałów po warsztatach przekładu i 1 książka liberacka przygotowana podczas warsztatów liberatury ze studentami seminarium magisterskiego prof. Kathleen Walkup w Mills College w Oakland, USA
- 15 pozycji popularyzatorskich (artykuły, postłowa, broszury)
- 9 rozmów i wywiadów
- 3 współredakcje numerów czasopism kulturalno-literackich
- 4 tłumaczenia książek (2 powieści, tom poezji i wywiad-rzeka)
- tłumaczenia 10 esejów i 7 pozycji poetyckich (wiersze i cykle wierszy)

Ponadto zorganizowałam lub współorganizowałam 14 konferencji i paneli tematycznych, w tym 8 po doktoracie, wzięłam udział wykładami na zaproszenie i zgłoszonymi referatami w 61 seminariach naukowych i konferencjach w kraju i zagranicą (w tym 37 po doktoracie) oraz w kilku międzynarodowych projektach i grantach (ich szczegółowy spis załączam do autoreferatu wraz z wykazem publikacji). Za działalność naukową i organizacyjną zostałam kilkakrotnie nagrodzona przez Rektora UJ, w tym w 2012 roku nagrodą dla trojga najaktywniejszych pracowników Wydziału Filologicznego UJ.

Katarzyna Barańska

Bibliografia źródeł cytowanych w opisie osiągnięcia:

- Aarseth, Espen. (1997). *Cybertext: Perspective on Ergodic Literature*. Baltimore: Johns Hopkins UP.
- Bakhtin, Mikhail M. (1981). *The Dialogic Imagination. Four Essays*. Tłum. Caryl Emerson i Michael Holquist. Michael Holquist (red.). Austin: University of Texas Press.
- Bawarshi, Anis (2001). "The Ecology of Genre" [w:] *Ecocomposition: theoretical and pedagogical approaches*. S. I. Dobrin, i Ch. R. Weisser (red.). Albany: State University of NY Press, 69-79. Googlebooks (dostęp: 18 stycznia 2015).
- Bawarshi, Anis (2008). "Genres as Forms of In(ter)vention" [w:] *Originality, Imitation, and Plagiarism: Teaching Writing in the Digital Age*. Martha Vicinus i Caroline Eisner (red.). Ann Arbor: University of Michigan Press, 79-89.
- Bazarnik, Katarzyna, i Fajfer, Zenon. *Liberature*. Kraków: Artpartner, 2005.
- Beebe, Thomas Olivier (1994). *The Ideology of Genre. A Comparative Study of Generic Instability*. University Park: Pennsylvania State UP.
- Drucker Johanna (2013). "Performative Materiality and Theoretical Approaches to Interface" [w:] *Digital Humanities Quarterly* 7.1 (dostęp: 31 października 2015).
- Emerson, Lori (2014). *Reading Writing Interfaces From the Digital to the Bookbound*. Minneapolis, London: University of Minneapolis Press.
- Fajfer, Zenon (1999). "Liberatura. Aneks do słownika terminów literackich" [w:] *Dekada Literacka* 5-6, 30 czerwca, 8-9.
- Fowler, Alastair (1982). *Kinds of Literature. An Introduction to the Theory of Genres and Modes*. Oxford: Oxford UP.
- Frow, John (2015 [2006]). *Genre*. 2nd ed. London: Routledge.
- Gibbons, Alison (2012). *Multimodality, Cognition, and Experimental Literature*. New York, London: Routledge.
- Gumbrecht, Hans Ulrich (2004). *Production of Presence: What Meaning Cannot Convey*. Stanford, Ca: Stanford UP. eBook Academic Collection (EBSCOhost) (dostęp: 19 listopada 2015).
- Hayles, N. Katherine (2002). *Writing Machines*. Cambridge and London: MIT Press.
- Ingarden, Roman (1973 [1937]). *The Cognition of the Literary Work*. Trans. Ruth Ann Crowley i Kenneth R. Olson. Evanston: Northwestern UP.
- Kalaga, Wojciech (2010b). "Tekst hybrydyczny. Polifonie i aporie doświadczenia wizualnego" [w:] *Kulturowe wizualizacje doświadczenia*. W. Bolecki i A. Dziadek (res.). Warszawa: IBL i Fundacja "Centrum Międzynarodowych Badań Polonistycznych," 74-104.
- Kutnik, Jerzy (1986). *The Novel as Performance. The Fiction of Ronald Sukenick and Raymond Federman*. Carbondale, Edwardsville: Southern Illinois UP.
- Lakoff, George, i Mark Johnson (2003 [1980]). *Metaphors We Live By*. Chicago, London: University of Chicago Press.
- Stöckl, Hartmut (eds.) (2004). "In between modes. Language and image in printed media" [w:] Kaltenbacher, Cassily, i Eija (eds.), 11-30. EBSCOhost. eBook Academic Collection (dostęp: 24 lutego 2016)
- Stockwell, Peter (2002). *Cognitive Poetics: An Introduction*. London and New York: Routledge.
- Stockwell, Peter (2009). *Texture: A Cognitive Aesthetics of Reading*. Edinburgh: Edinburgh UP. eBook Academic Collection, EBSCOhost (dostęp: 22 listopada 2015).

platon Bawarshi